

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

DE || LIBERTATE || CHRISTIANA ||

Lensaeus, Johannes

Antverpiae, 1590

De Christiana Libertate Liber Duodecimvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-46059](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-46059)

DE
CHRISTIANA
LIBERTATE
LIBER DVODECIMVS.

PROOEMIUM.

VERVNT atque exoptant, hac æta-
te, multi religionis libertatem: eam-
que vel impetrare, supplicando; vel
obtinere, fallendo; vel etiam cogen-
do extorquere nituntur. Quibus alij
respondent, nullam religionis, in Re-
publica bene instituta, libertatem esse cōuenire. quin
potius, quod libertatē vocent, nihil id esse aliud, quàm
impiè & perditè, cūm sentiendi & loquendi, tū etiam
agendi viuendique licentiam. Ac rectè id quidem illi,
verissimeque respondent: quoniam ad id quod intel-
ligunt isti eo nomine libertatis, atque ad rem ipsam
quam flagitant, prudenter attendunt. Alioqui & ser-
mo ipse & sensus, quo libertas religionis seu libertas
Catholica dicatur, apud Tertullianum, & Hilarium,
& Opratum, & Leonem Pontificem, aliosque subin-
de reperitur auctores, & reuera existit probanda ali-
qua atque optabilis religionis libertas, quando rectè
accipitur. Quæ, cūm in primis ad libertatem perti-
neat Christianam, ne turberur atque auferatur factio-
rum conatibus, id omni cura providentiæque ca-
uendum est. Sed de ea quid sit, primò videbimus: de-
inde, quid hoc nomine intelligant hodie non pauci,
quibusque id nitatur fundamentis, & an sit petenti-
bus annuendum, passimque in Republica Christiana
conce-

*Apologes. 23.
Ad Constant.
Imper.
Lib. 1 contra
Fav. Epist. 26.
ad Iulianum
Augustinum.*

606 DE CHRISTIANA LIBERTATE
concedendum. Postremò, argumenta complura, quæ
falsæ libertatis patroni studiosissimè coaceruant,
quanta poterimus perspicuitate dissoluemus.

CAPVT I.

Nullam esse sine veritate religionis libertatem.

Psal. 78.

Rom. 2.

*In Psal. 32.
Concione se-
cunda.*

CVM igitur verissimè scriptum sit, quod ex ipso
veritatis fonte manauit, eum qui peccatum fa-
ciat, seruum esse peccati: dubium relinqui non potest,
quin misera quædam seruitus sit, ignorantio veritatis.
Nisi enim & ignorantia peccatum esset, non diceretur
per Prophetam: Effunde iram tuam in gentes quæ te
non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non in-
uocauerunt. Non idem etiam ad eum modum pecca-
retur: Delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas ne
memineris. Propterea quoque beatus Gentium Apo-
stolus pronunciat, eos qui sine lege peccauerunt, sine
lege perituros: quòd eos excusare non posset legiti-
ma ignorantio, quæ in eis qui intelligere noluerunt, quem-
admodum ait diuus Augustinus, sine dubitatione pec-
catum est. Peccatum ergo, cum sit veritatis ignorantia,
statuendum est, non modò propter concupiscentie
regnum, quempiam seruum esse peccati; verum etiam
propterea quòd ignarus salutiferæ veritatis, non raris cir-
cumstantiis, voluntarius tamen ac libens, implicatur; qui
velut cathenis à diabolo captiuus tenetur, ad ipsius
voluntatem. Idcirco enim doctrinæ dæmoniorum à
Paulo vocantur, quòd & ab illis tradantur auctoribus
& per eas infelices hominum animos sibi subiungunt,
planeque in suam redigant seruitutem. sublata quippe
per veritatis notitia, tanquam extinctis luminibus, & oculis
erutis, regit hominem diabolus, tenebrarum pro-
pterea princeps appellatus, quòque libuerit, impellitur
sibi que penitus seruire cogit. Quod in ipsa quidem

fuit Gentilitate clarissimum: vbi etsi multis hominibus inerat amor veri, incertarum tamen opinionum varietas, fallentium dæmonum decipiebatur astutia: & falsi nominis scientia in diuersas compugnantesque sententias, humana ignorantia trahebat: ut. quo ludibrio (inquit sanctissimus Leo) captivæ hominū mentes, superbienti diabolo seruebant. Iam si ad seruitutem peccati pertinet veritatis ignoratio, tantum quisque liber efficitur, quātum & nosse cœperit salubrem veritatem & amare. Sed hæc iis potest libertas contingere, quos Filius liberauerit. De quo nō solum propter cupiditatis vincula, verum etiam propter ignorantie tætrum carcerem & captiuitatem, nostris insolubilem viribus, dictum est in Euangelio: Si vos Filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Vnde etiam ait idem ipse Filius, nostræ princeps libertatis: Et veritas liberabit vos, id est, liberos faciet: Græcè enim est ἐλευθερώσει; vt intelligeremus, nullam artem, nullam professionem esse, quæ quicquam habeat congruum libertati, nisi quod habet congruum veritati, quemadmodū diuus Augustinus scriptum reliquit. Epistola centesima trigesima prima. Non ergo (inquit eodem loco) illæ innumerabiles & impiæ fabulæ, quibus vanorum plena sunt carmina Poëtarum, vilo modo nostræ consonant libertati: non Oratorum inflata & expolita mendacia: non denique ipsorum Philosophorum garrulæ argutiae, qui vel Deum prorsus ignorauerunt; vel, cū eum cognouissent, non sicut Deum glorificauerūt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis: & obscuratum est inspiens cor eorum: dicentesque se esse sapientes, stulti facti sunt: & mutauerunt gloriam incorrupti Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum, vel qui istis simulachris non dediti, aut non numis dediti, coluerunt tamen & seruiuerunt creaturæ potius

Serm. 3. de
Nat. Domini.

Ioann. 8.

1. 1. 1. 1.

608 DE CHRISTIANA LIBERTATE
potius quam Creatori. Sic Augustinus. Ex quo intel-
ligere licet, nullam esse religionis libertatem, sed infe-
licissimam potius nocentissimamque erroris seruitu-
tem, cum neque agnito neque glorificato Deo, crea-
tura potius seruitur quam Creatori. Vidit hoc & Se-
neca Philosophus, quamquam non eò usque, ut se-
ipsum seruiture posset eximere. Vidit tamen, rectissi-
meque iudicauit, nullam artem aut professionem de-
bere dici liberam siue liberalem, quæ non à vitiis ho-
minem exueret: cumque in eo argumento grauitet
fuisset copioseque versatus, tandem his concludit ver-
bis: Solæ, inquit, liberales sunt, imò, ut dicam verius,
liberæ, quibus curæ virtus est.

CAPVT II.

*Nec hereses aut schismata posse de sua religionis
libertate gloriari.*

EORVM proinde qui sub nomine Christiano fal-
sa & commentitia dogmata spargunt in vulgus,
doctrinam atque professio possit aliquibus forsitan vi-
deri libera atque liberalis. Virtutem enim ornant ser-
monibus, eamque sibi magnæ curæ esse demonstrant.
fidem extollunt præconijs singularibus, tanquam ve-
ræ exordium libertatis; remissionem peccatorum an-
nunciant; de iustitia, de gratia, de vera cum Deo pace,
de æterna libertate securitatem conscientis, intrep-
dis sermocinationibus, pollicentur. Num igitur apud
hos veram religionis libertatem quærendam esse cen-
sebimus? Ita planè, si vel in facti specie fallaci, vel
in solo splendore verborum virtutem iudicabimus, aut
libertatem sitam esse: neque attenderimus quod bea-
tus Petrus de quibusdam sui temporis professoribus
loquitur, qui velamen haberent malitiæ libertatem
2. Pet. 2. Quos etiã pluribus depingens, ait, hi sunt fontes sine
aqua

aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ: superba enim
 vanitatis loquentes, pellicunt in desiderijs carnis lu-
 xuriæ eos qui paululum effugerunt, in errore conuer-
 sati: libertatem illis promittentes, cum ipsi serui sint
 corruptionis. à quo enim quis deuictus est, huic &
 seruus addictus est. Sunt igitur qui libertatem prædi-
 cant verbis; sed veram interim docent, suisque propi-
 nant auditoribus seruitutem: quodque ipsi sunt, hoc
 alios esse volunt, ac ne fortè displiceat & offendat vilis
 & abiecta in vera corruptionis seruitute conditio: ve-
 lamen obtendunt malitiæ, libertatem. Ex hoc erant
 genere atque ordine professorum, illi qui etiam Apo-
 stolorum temporibus, prætextu libertatis Christianæ,
 bona opera negarent ad salutem consequendam esse
 necessaria: solamque sufficere fidem ijs qui baptizati
 in Christo essent, ad æternum gehennæ supplicium
 euadendum, persuadere conarentur. Auctor etiam est
 Epiphanius, Gnosticos & Valentini sectatores docuif-
 se, liberum esse, quiduis, quantumlibet turpe id esset ac
 impurum, agere; eorum modò suscepta doctrina esset;
 atque eiusmodi libertate regnum cælorum acquiri.
 Aëriam leges Ecclesiæ sub libertatis titulo soluere
 docuisse, testes ij sunt scriptores, qui ipsum propterea
 in hereticorum catalogum relatum esse, memorię pro-
 diderunt. Illi quoque postea quos Beguinos & Begar-
 dos maiores nostri vocauere, hoc asserabant, hoc tra-
 debant: homines in hac vita perfectos, & spiritu præ-
 ditos libertatis, non esse humanæ obnoxios legi, neq.
 ad vllius iam aut sacramenti susceptionem, aut Eccle-
 siastici præcepti obseruationem, obligari. Quid hoc
 tempore? nonne reperiuntur, qui etsi opera requirant
 verbo; tamen prædicent, hominem à Legis Decalogi
 vinculo & obseruatione liberatum, nec teneri ad ob-
 seruantiã Dei mandatorum aut Ecclesiæ; sed solam
 ab Euangelio requiri fidem, legem autem obseruatu
 q impos-

impossibile esse, neque in eius observatione sitam aut iustitiæ rationem, aut salutis adipiscendæ tēp, cū omnia, quę etiam iustificati faciamus, verē & coram Deo sint peccata, sed nihilominus propter fidem solam, & gratuitam Dei propter Christum acceptationem, securos esse nos oportere, id quę totum prætextu Christianæ libertatis? Apud hos igitur qui solo nomine libertatis abutentes, tantorum errorum tam perniciosam pestilentemque doctrinam suis proponunt hominibus, quę possit libertas religionis inueniri? Denique de Ecclesia dicit Apostolus; Quę iuxta est Hierusalem, libera est: quę est mater nostra. Unde colligitur, nisi qui matris huius filij sunt, liberos esse nullos omnino posse. Qui igitur ab hac libera matre quos possunt suis prædicationibus abstrahunt & abducunt, ideoque in miserandam seruitutem præcipitant (quam incurrere necesse est eos qui liberam matrem, & ideo libertatis patrem habere deserunt) quam possunt suæ religionis habere vel tradere libertatem; neque enim ibi religionis libertas est, vbi non est veritas; cū scriptum sit: Et veritas liberabit vos. Non potest ea libera esse vel dici religio quę seruos efficit; propterea quod eos à matre libera, hoc est, Ecclesia, eoque ipso & à Patre Deo, cuius soli filij liberi sunt, noxijs erroribus alienat.

Galat. 4.

CAPVT III.

Quid sit ea quę veraciter dici possit libertas religionis.

SICVT igitur miserabilis seruitus est, falsis dijs se se subijcere, aut in veri Dei cultu, noxijs errore, falsaque pietatis specie duci; ita vera est religionis libertas, impediēte quoad eius fieri possit nemine, colere verum Deum in spiritu & veritate, & familiam in qua sit colendus agnoscere & sequi. vt enim vera iustitiæ liber-

libertas est cū voluptate bene viuere, & hilariter viam currere diuinorum mandatorum: ita vera religionis seu pietatis libertas est, vni omnium Domino pura fide & spiritali delectatione atque alacritate seruire. Vbi enim Spiritus Domini, inquit Apostolus, hoc est, vbi sanctus & diuinus ille Spiritus hominem propitius vegetat, regit, agit, illuminat: ibi ante omnia veræ pietatis libertas, sine qua iustitiæ veritas constare non potest. Est enim in ipso iustitiæ (quæ virtutes cōplectitur omnes) quasi corpore quodam sincera pietas atque religio caput: vt quomodo ex capitis influxu membra cætera vegetantur, ita à pietate quasi formam suam & vitam accipiant virtutes reliquæ, dum videlicet ea quæ officij ratione bona honestaque sunt, ad honorem Dei & gloriam refert, eique seruire facit. Ideo ergo Gentibus ante fidei susceptum lumen, iustitia veræque defuere virtutes: quia pietate & religione vera destitutæ, præclaris alioqui suis operibus non vni vero Deo, à quo sunt omnia; sed vel falsis & commentitijs dijs, vel gloriæ, vel voluptati, vel alteri cuiuspiam vanitati seruebant, præclareque Lactantius talium hominum iustitiam similem esse dixit humano corpori caput nō habenti: in quo tametsi membra omnia & locis suis constant & figura & habitudine, tamen quoniam deest id quod est omnium principale, & vita & omni sensu caret. Itaque membra illa, formam tantummodo membrorum habent, vsum non habent. Sic ille libro de vero cultu, capite nono. Cū igitur ad iustitiæ constituendam rationem, ita sit pietas & religio necessaria; profectò iustitiæ libertas, quam spiritus inhabitās efficit, ipse ante omnia religionis requirit libertatē, hoc est, veritatem ac sinceritatem. Tollitur autem colendi veritas atque sinceritas, si vel colatur is qui coli non debet: vel si qui colendus est, verus Deus, non eo colatur modo quo ipsum deceat coli. Prius illud colendi

lendi vitium, in Gentilibus palpabile fuit. posterius, quamvis tolerabilius multo, in carnali Iudæorum populo viguit: qui, tametsi verum colebat Deum, & ideo libero ea ex parte cultu utebatur; hoc tamen errore à vera religionis libertate deficiebat, quòd non intellecta significatione, & vero rerum corporearum usu, quæ ex Domini præscripto ad colendum adhibebantur, his sese rebus propter ipsas placere Deo, perq. eas solas sanctificari & expiari credebatur: quasi videlicet oblectare Deum potuisset hircorum sanguis, aut adipis nidor; gratusque per seipsum fuisset illi mactatum exhibere vitulum, quàm excerebratum canem. Eam igitur ob rem, tanquam paruuli, sub elementis mundi huius, à Paulo seruisse dicuntur. non quòd illas rerum corporearum ceremonias exercerent, aut exercere Legis obligatione tenerentur: eundem enim exercebant cultum ij quoque, quos habebat tempus illud spirituales & iustos: qui non paruuli imbecillitate & errore mentis, sed viri erant robore fidei: nec serui per spiritum timoris, sed filij per spiritum adoptionis, in quo clamabant Abba Pater. Cùm igitur & colendi modus, & ad ipsum modum orta ex præcepto Dei obligatio atque necessitas, spiritualibus & carnalibus illius temporis hominibus esset ex æquo communis: hoc discrimen faciebat, quòd hi sub elementis seruirent, cultumque seruilem Domino exhiberent: illi vero sub iisdem elementis non seruirent, sed uterentur ut liberi, veraque & libera pietate, quamvis per res corporeas, Domino deseruirent. Seruiebant autem illi propterea sub elementis mundi huius, quòd & nescirent, quid per ea quæ gerebant significaretur: (Seruus enim nescit quid faciat dominus eius) & eo errore ducti, ut existimarent illas res corporeas per seipsas placere Deo, & sanctificandi vel polluendi vim habere, vilibus & imbecillibus reuera per seipsas rebus, nobiliores

liores animos suos turpiter subijcerent. Sub signo enim seruit (inquit Augustinus) qui operatur aut veneratur aliquam rem significantem, nesciens quid significet. Qui verò aut operatur aut veneratur vtile signum diuinitus institutum, cuius vim significationemque intelligit, non hoc veneratur quod videtur, & transit; sed illud potiùs, quò talia cuncta referenda sunt. Talis autem homo, spiritualis & liber est, etiam tempore seruitutis, quo carnalibus animis nondum oportet signa illa reuelari, quorù iugo edomandi sunt. Tales autè spirituales erant Patriarchæ & Prophetæ, omnesque in populo Israël: per quos nobis Spiritus sanctus scripturarum & auxilia & solatia ministravit. hoc verò tempore posteaquam resurrectione Domini nostri Iesu Christi, manifestissimum indicium nostræ libertatis illuxit, nec eorum quidem signorum quæ iam intelligimus, operatione graui onerati sumus: sed quædam pauca pro multis, eademque factu facillima, & intellectu augustissima, & obseruatione castissima, ipse Dominus, & Apostolica nobis tradidit disciplina: sicut est Baptismi sacramentum, & celebratio corporis & sanguinis Domini: quæ vnusquisque cum percipit, quò referantur imbutus agnoscit: vt ea non carnali seruitute, sed spirituali potiùs libertate veneretur. Ea igitur demù est (vt idem ait) miserabilis animæ seruitus, signa pro rebus accipere, & supra creaturam corpoream, oculum mentis, ad hauriendum æternum lumen, leuare non posse. Quæ tamen (sicut subiungit) seruitus in Iudæo populo longè à ceterarù gentium more distabat. quandoquidem rebus temporalibus ita subiugati erant, vt vnus eis in omnibus commendaretur Deus. Et quamquam signa rerum spiritualium pro ipsis rebus obseruarent, nescientes quò referrentur: id tamen insitum habebant, quòd tali seruitute vni omnium, quem non videbant, placerent

Lib. 3. de doct.
Christiana.

Lib. 3. de doct.
Christ. cap. 5.
& cap. 6. & 9.

Galat. 3.

cerent Deo. Quam custodiam tanquam sub pedagogo parvulorum fuisse scribit Apostolus. Et ideo quitalibus signis pertinaciter inheſerunt, contemnentem ista Dominum, cum iam tempus reuelationis eorum venisset, ferre non potuerunt: atque inde calumnias, quod Sabbatho curaret, moliti sunt principes eorum, populusque signis illis, tanquam rebus adstrictus, non credebat Deum esse, vel à Deo venisse, qui ea, sicut à Iudæis obseruabantur, nollet attendere. Sed qui crediderunt, ex quibus facta est prima Ecclesia Hierosolymitana, satis ostenderunt quanta utilitas fuerit eo modo sub pedagogo custodiri: ut signa, quæ temporaliter imposita erant seruientibus, ad vnius Dei cultum, qui fecit cælum & terram, opinionem obseruantium religarent. Namque illi, quia spiritualibus proximis fuerunt; in ipsis enim temporalibus & carnalibus vocibus atque signis, quamuis, quomodo spiritualiter essent intelligenda, nescirent, quia vnum tamen didicerant venerari æternum Deum, tam capaces extiterunt Spiritus sancti, ut omnia sua venderent, eorumque pretium indigentibus distribuendum ante Apostolorum pedes ponerent, seque totos dedicaret Deo, tanquam templum nouum: cuius terrenæ imaginis, hoc est, templo veteri, seruiebant. Non enim hoc vllas ecclesias Gentium fecisse, scriptum est: quia non tam propè inuenti erant, qui simulachra manufacta deos habebant. His omnibus docet beatus Augustinus, vtilem quidem fuisse illum ipsum carnalis populi cultum, neque Gentilium impiis religionibus fuisse comparandum: sed neque ipsos tamen carnales veros habuisse religionis libertatem, quod in eo colenda quem meritò cæteris omnibus anteponebant, error non careret. Per quem non attendentes ad ea que significabantur, hoc est, ad sacrificium & sanguinem venturi mediatoris, cuius erant vmbrae quædam illa

omnia sacrificia, & vnde omnis omni tempore exspectanda fuit sanctificatio; signa ipsa pro rebus amplectebantur, quasi ratione sui, non ratione eius quod significabatur, vim expiandi peccata habuissent. Id quod eis tanquam ridiculum obijcitur per Hieremiã Prophetam his verbis, *Cap. xi.* Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus gloriata es? Ut autem ea quæ Deo oblata fuerant, per seipsa sanctificare credebant, sine aliqua mediatoris fide: ita è diverso, quæ fuerant idolis immolata, tanquam in seipsis immunda, polluere contingentes arbitrabantur, animo licet impium cultum auersante. quod non ita esse, qui fide & scientia Christiana imbuti, didicerant: eo ipso verè liberi erant, ab illo videlicet Iudaicæ seruitutis errore liberati. De qua libertate beatus Apostolus in epistola priore ad Corinthios dicit: *I. Cor. 10.* Si quis dixerit, Hoc immolatum est idolis; nolite manducare, propter illum qui indicauit, & propter conscientiam, conscientiam autem dico non tuam, sed alterius. Ut quid enim liberras mea iudicatur ab alia, siue, ut quidam legunt, ab aliena, & infideli conscientia? si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago? Libertatè hoc loco vocat Apostolus, qua ab errore illo Iudaico & superstitione liberatus, pulchrè intelligebat, non propterea cibum quem Deus creauit, immundum esse, aut polluendi vim habere, quod idolo fuerat immolatus; cum nihil sit idolum: & idcirco licere sibi eo vesci cum actione gratiarum. Verumtamen adiungit eam libertatem non omni loco opere ipso fuisse præferendam, propter offendiculum infirmorum, qui nondum satis instructi facillè iudicassent, hoc est, condemnassent, veram alioqui in religionis causa libertatem, quam vt explorarent, atque exploratam traducerent, & eos qui ea per Christianismum

Cap. 2. ad Galatas.

iam fruebantur, in seruitutem redigerent: quosdam subintroisse falsos fratres, alio in loco beatus Apostolus conquestus est.

CAPVT IIII.

Qua impedimenta libera religionis.

1. Cor. 9. & 10.

Rom. 14.

VNDE intelligimus, libertatem religionis tamen si veram impediri tamen in hac vita interdum, quominus ipsa libertas, ut sic dicam, omnino libera sit, quae se opere manifesto proferre non possit. idque aliquando, quia non expediat eam coram quibuslibet opere demonstrari quod locum peculiariter habuit Apostolorum temporibus inter Iudaeos, propter consuetudinem implendae Legis seruilem atque carnalem, qua adhuc tenebantur. Nam & propterea dicebat Apostolus, omnia licere sibi, quia liber erat: sed non omnia expedire, quia infirmorum offendicula studiosè declinabat. Propterea & illud aiebat, quod supra memorauimus: Ut quid libertas mea iudicatur ab alia conscientia? Et in Epistola item ad Romanos: Ut non blasphemetur bonum nostrum. & Tu fidem habes? penes te ipsum habe, coram Deo. Hoc verò tempore in ijs quae sunt religionis obseruandis, non infirmorum offendicula metuenda sunt; sed malitiosorum contemnendae blasphemiae. Quae enim rebus tam definitis, tam manifestatis atque inculcatis, praetexti infirmitas possit? Hic proinde locum illud iam habet: Si nite, caeci sunt, & duces caecorum. Aliàs verò haud raro vis inimica veritati prohibet ne aperire sese libertas liberè possit. habet enim religionis studium, tantisper dum vitae mortalis cursus agitur, obnitentes sibi varias aduersitates, ab impiis hominibus excitaras: quibus nihil est prius, quam ut veram religionem persequantur ac pessudent. Sed Christi beneficio dabi-

dabitur aliquando libertas ea, qua, remotis & propriae & alienae infirmitatis aut malitiae impedimentis, cum summa voluntate, maxima etiam coniuncta sit Deum colendi facilitas. Summa quippe in regno Dei sicut iustitiae perfectio, ita religionis pietatisque libertas est: quia nudae & aperta per omnia veritatis suauissima & tranquillissima contemplatio. Hic interim in vera religione sectanda, ea libertas est per Christum, ut nulli cedatur aduersitati, quae illam nobis extorqueat. Cuiusmodi fuisse libertatem fortissimi pectoris in sancta virgine Pelagia, diuus Ambrosius ostendit epistola septima libri secundi; ubi illam sic loquentem facit inter suos persecutores. Pelagia Christum sequitur: libertatem nemo auferet: nemo captiuam videbit liberam fidem. quod seruum est, hic manebit, nullos in usus debitum. Magna, inquit Ambrosius, pie virginittatis libertas, quae septa agminibus persecutorum, inter maxima pericula virginittatis & vitae inclinata non est. Sic ille. Sed quamuis nullo metu, nulla vi persecutionum possit effici, quin libero iudicio, si quis velit, eam religionem quam putet esse verissimam, complectatur atque retineat: tamen detestanda semper eorum nequitia est; qui, quantum in ipsis est situm, id agunt, ut veram religionem extinguant ex hominum animis. hique procul dubio censendi sunt, Christiana libertate profligata, funestum seruitutis genus velle inuehere. At ij qui legitimae potestatis seueritate adhibita, ab erroribus mortiferis reuocare nituntur, hi planè subseruiunt ad veram in religione libertatem: quae sicut noxiis erroribus eripitur, ita restituitur salutaris doctrinae reddita veritate.

q 5

CAPVT

CAPVT V.

Quam sectarij libertatem intelligant, cum libertatem religionis petunt: & quam malè hoc vocent religionis libertatem.

POSTEA QVAM igitur explicatum, quid sit vera religionis libertas: nunc demonstrandum est, quid aduersarij quidam sibi velint, cum religionis experit ac prædicant libertatem. Hac nimirum illis est libertas religionis, cum liberè quisque, hoc est, impunè, quidquid libuerit, de religione & sentit & prædicat: siue cum pro arbitrio quisque suo, sub titulo tamen ac professione Christiani nominis, componit aut sequitur Dei colendi rationem. Legi qui diceret, etiam si in aliqua republica tot sententiæ de religione forent, quot capita, etsi aliquos verè hæreticos esse constaret, exterminari tamè nõ debere propter libertatè, sed suis iudicijs atq. conscientijs, nulla eis propterea illata molestia, relinquendos. Itaque cum diuersissimæ ac inuicè inter se repugnantes passim audiuntur de dogmate dei sententiæ: cum varij conspiciuntur ritus, ceremoniæ, leges, conuenticula: cum & in ciuitatibus & familiaribus propè singulis, non solùm aliud ab alio dicitur, sed aliud atque aliud in his quæ religionis existimantur esse, aut alijs atque alijs temporibus & locis & modis agitur: hoc est, cum nullus ordo, nulla concordia, nulla conformitas, sed confusa, permixta, perturbataque sunt omnia, atque id quidem in maximi momenti rebus, nemine profus agnito in terris superiore, qui regat, moderetur, præscribat, conciliet: hanc religionis libertatem appellant. Quomodo videlicet Romam quondam ciuitas, cum omnium gèrium seruiret erroribus, magnam sibi, inquit Leo, videbatur assumpsisse religionem; quia nullam respuebat falsitatem. Atque perfecta consummataque, vt arbitror, in regno illo beato

beato religionis libertas est: vbi tamen vnum idemq̄. sentiunt ac sequuntur omnes, vbi absolutissima in agnitione veri conformitas, summaque per omnia consensus. Quare si rei cuiuspiam initia & inchoationes, ipsius debent perfectioni respondere, quo possit ab ipsis initijs res paulatim augeri, & aucta perfici atque consummari: profectò libertas hæc religionis, quã volunt, beatæ illius initium & inchoatio esse non potest, ideoque nec prorsus libertas religionis esse. Non enim summa consensus discordiam, non perfecta vnitas separationem, non maxima similitudo discrepantiam perficere atque absoluere potest, sed euertere & abolere penitus debet. Sunt ergo isti malorũ artificum, vt figulorum, aut sutorum, vel sartorũ imperitorum, similes; qui sic inchoant, vt perfici quod cœptum est, non possit: ideoque destrui oporteat. Dixeris, libertatem in cælo religionis esse, quia illic quisque sentiat vt vult, impediẽte ac perturbante nemine. hoc enim beatitudinis postulare rationem, vt quis viuat vt velit: & ideo si in terris quoque permittatur quisque viuere ac sentire vt velit, tum demum fore eam libertatem, quæ sit perfectæ & cœlestis illius libertatis inchoatio. Quisquis hoc dicis, cogitare debueras, quamobrem in cælo beati viuant vt velint; quodque velint, sentiant & faciant, eaque ratione verè & perfectè sint liberi. quænam ergo eius rei est ratio? Nonne propterea viuunt vt velint, quia nihil malè velle possunt, nihil prauè sentire, nihil alienum à vero, nihil omnino quod non hauriãt immediatè ex ipso limpidissimo & vberrimo fonte veritatis? Talibus ergo liberum esse oportuit, quidquid vellent dicere & facere, qui neque peccare agendo, neque cogitando aut dicendo labi aut errare possent, qui neq. infirmitate laborent vlla vt sint adiuuãdi, neq. errore vt corrigendi, neque malitia vt castigandi sint atque coercendi. At quid in terris simile, vt eadem esse possit ratio libertatis? Abundamus enim infirmis,

nota-

notaque multorum est & in fide & in moribus con-
 stituendis imbecillitas. Malitia verò per orbem terra-
 rum sic exundat, vt nullis videatur posse terminis co-
 hiberi. Ignorantia denique si non esset maxima, non
 de vna eademque re tot essent penè sententiæ, quot
 capita. Est enim ignorãtia, opinionum atque errorum
 velut fœcunda quædam mater: nec vllus textus plures
 commentarios recipit, aut certè patitur, quàm is cuius
 plurimum verus & genuinus sensus ignoratur. In tan-
 tis igitur tot malorum fontibus si cuique permittis vi-
 uere sentireque vt velit, nihil agis aliud, quàm vt om-
 nium scelerum atque errorum, tanquam obicibus ru-
 ptis, inundantibus quibusdam fluminibus obruamus.
 Infirmitas si sibi relinquatur, cortuit: malitiosus si non
 terroribus frænatur & minis, peccandi finem nullum
 facit. Errandi verò quis modus in tanta ignoratone
 veritatis, tantaque interim præsumptione & temerita-
 te afferendi quod in mentem venerit; si nullius magi-
 stri suspicienda sit auctoritas, cuius ad præscriptum
 nostras assertions & dogmata reuocemus? Cernis, vt
 reor, talem hîc non posse libertatis constitui rationem,
 quasi ad similitudinem atque ad exemplar eius quæ in
 cælo futura est. Sed ita potiùs ad illius regni liberta-
 tem nos accommodauerimus, quædamq. eius inchoa-
 tione & deliniatione præparauerimus, si percepta per
 fidè doctrinæ salutaris veritate, in ea sentiamus idem
 dicamusque vniuersi qui Ecclesiæ gremio cõtinemur:
 hæreses verò & schismata quàm longissimè propel-
 lamus, sicut ab illo regno procul erunt. Ideoque rei-
 publicæ Iudaicæ institutor Deus, vt hoc etiam modo
 Christianæ Ecclesiæ præfiguraret vnitatem, vnicum
 voluit esse templum in quo sacrificaretur, eademque
 sacrificia, & consimilem per omnia colendi rationem.
 A qua conformitate si qui discederent, vt illi qui in ex-
 cello immolabant, vni tamen Deo, in eos seuerè iussit
 animaduerti. Ac licet tribus ipsas Israëlitias iusserit se-

parari, non tamen id fecit vt religio, sed vt regnum se-
pararetur. At contrà, diabolus suam ciuitatem, hoc est,
Babylonem, in summa confusione discordiaque fun-
dauit: vt nò solùm pro diuersitate populorum & gen-
tium esset deorum multitudo, verum etiam ipsi qui
tunc præ reliquis sapientiæ laude pollebant Philoso-
phi, incredibili inter se varietate & pugna sectarum
colliderentur. Cuiusmodi turbulentissimam discordif-
simamque confusionem sub titulo libertatis in Eccle-
sia impune esse velle, id & decori domus Dei, & ca-
strorum eius ordini, & scholæ concordia, in qua pro-
pterea plures magistros esse diuus Iacobus vetat, om-
nino contrarium est. Denique non magis illa religio-
nis, quàm impietatis; innocentia, quàm scelerum; ve-
ritatis, quàm erroris; fidei, quàm infidelitatis; nò ma-
gis Christi, quàm diaboli libertas est. Imò verò per
hanc fucatam libertatem soluitur maximè grassatur-
que diabolus, & nemine obistente, sua vbique terra-
rum regna molitur: abducit captiuos, quos Christus
liberarat: turres suas & propugnacula erigit, vt Christi
domum euertat: latet vbique, vt fallat: idem vbique
se profert, vt aperto etiam Marte congregiendi, cogen-
do suos efficiat quos vicerit. Cur ergo religionis appel-
letur libertas, per quam profana magis impietas,
quàm religio propagetur? An fortè religiones verè plu-
res esse possunt, aut etiam propter veri inuestigandi
utilitatem plures esse necesse est? Nimirum vt ea sit
varias in Ecclesia religiones habendi ratio, quæ Genti-
libus quibusdam fuit multiplices suscipiendi vario-
rum deorum cultus: quam sic Prudentius expressit, ex
persona Symmachi Gentilium Legati:

Secretum sed grande nequit rationis operta
Quæri aliter, quàm si sparsis via multiplicetur
Tramitibus: si centenos terat orbita calles
Quæstura Deum variata indage latentem.

Verùm

Verum Christianis quomodo vnus Deus, & vnus Dei
& hominum mediator Christus Iesus, & vna, quæ Dei
domus & templum est, Ecclesia: ita vnica religio esse
debet. Vnus Deus est, qui colitur: vnus mediator, per
quem colitur: vna quæ piè salubriterque colitur, Eccle-
sia. cui propterea vna colendi ratio debet esse, quod
vna simplexque sit ratio pietatis & sapientiæ. Scriptum
est in libro Iob, Ecce pietas est sapiëntia. Si autem que-
ras, quam dixerit eo loco pietatem, distinctius Græcè
reperies theosebian, quæ est Dei cultus. Pietas igitur,
Dei cultus est. At quibus potissimum rebus colitur
Deus? procul dubio tribus illis notissimis, fide, spe, &
charitate. cum igitur vna sit fides, vna spes vocationis
nostre, quemadmodum Paulus ait, vnaque omnium cha-
ritas: efficitur, pietatis ac religionis, siue Dei colendi,
vnam ac simplicem esse rationem. Proinde cum illa
dixisset Symmachus de via colendi sparsis multipli-
canda tramitibus, quæ paulo antè posita sunt: respon-
dit ex sua persona Prudentius in hunc modum:

*Longè aliud verum est, nam multa ambago viarum
Anfractus dubios habet, & perplexius errat.
Sola errore caret simplex via, nescia flecti
In diuerticulum, biuis nec pluribus anceps.
Non tamen infrior duplex occurrere nobis
Semper iter, geminis mortalia partibus ire,
Quam dubitant quonam ferat ignorantia gressus.
Altera multifida est, at simplex altera & vna.
Vna Deum sequitur: diuos colit altera plures;
Et tot sunt eius diuortia, quot templorum
Signa, quot aëriis volitant phantasmata monstris.*

His Prudentius insinuat, vna relicta religione, cætera
quæ religiones appellantur, neque certo numero re-
minatas, neque veras esse posse, sed in perniciem
mortem ducere. Quod non solum habere locum intel-
ligendum est, vbi plures coluntur falsi dii, vno vero

Cap. 28.
August. En-
chirid. cap. 2.
& 3.

Deo derelictos: verum etiam ubi ad vnius veri Dei cultum varia ac multiplices, pro cuiusque ferè arbitrato, sternuntur viæ: quas aberrare necesse est, quoniam veritas, à qua receditur, simplex & vna est. Et tamen blandæ illæ apparent in suis initijs & faciles & amœnæ, eoque nomine multos alliciunt & fallunt, quos veræ religionis prima facies subtristis offenderat. Quod etiam pertinent illa Prudentij quæ sequuntur:

Simplicis ergo via dux est Deus: ille per vnam

ire iubet mortale genus, quam dirigit ipse

Sublimem dextro celsa ad fastigia cliuo.

Prima via facies inculta, subhorrida, tristis,

Difficilis: sed sine sui pulcherrima, & amplis

Prædita diuinis, & abundans luce perenni.

In hac igitur vna simplici que via, quam Deus dirigit, vera religionis quærenda libertas est: in qua sola est veritas salutaris. Postremò, si, quemadmodum beatus Apostolus verissimè dixit, ubi Spiritus Domini, ibi libertas: profectò ubi spiritus erroris atque mendacij regnare impunè finitur, ibi non libertas, sed deploranda seruitus sit necesse est. Quia enim sunt quidam, qui charitatè veritatis nō recipiunt, vt salui fiant, ideo mittit illis Deus (quemadmodum Apostolus ait) operationem erroris, vt credant mendacio: vt iudicentur omnes qui non credunt veritati, sed consentiunt iniquitati. Quem erroris spiritum vsque adeò liberum esse in Ecclesia nō patitur, vt propterea in eadem epistola adhorretur atq. præcipiat, teneri traditiones quas didicissent, siue per sermonem, siue per epistolam eius: denunciaret que suis fratribus, vt subtrahant se ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundùm traditionem quam ab illo acceperint. Denique alio loco obsecrat fratres per nomen Domini nostri Iesu Christi (tantopere enim abhorrebat Apostolus à diuersitate sententiarum in his quæ religionem concernerent) vt non

2. Thessal. 2.

624 DE CHRISTIANA LIBERTATE
non essent inter eos schismata, sed perfecti essent in
eodē sensu, eademq. sententia. Neque illud me hīc re-
morabitur, quod ex ipsis arguantur quidam: si mittit
Deus operationem erroris; recipi, & nō excludi oportere.
Id solūm eis cogitandum relinquo: spinas & tribulos,
quibus radices tribuit Deus; aut febres, quas immittit;
aut fures, quibus auaritiam aliquorum subinde punit;
quoniam modo non recepturi, aut eiectioni atque
expulsuri sint, si quæcunque à Deo in peccati pœnam
immittuntur, recipi oporteat; obistere verò atque
excludere, aut etiam perdere, nefas putandū sit.

CAPVT VI.

*Destruitur fundamentum adificandæ huius noxiæ libertati,
in eo quibusdam situm, quod ea quæ ab Ecclesia definita
sunt, opinionis non fidei res esse statuuntur.*

AD id potius transeo, vt demonstrē, quid sequantur in hac sua libertate religionis adstruenda. Potest enim hoc cuiuspiam mirum videri, quod tantam absurdam postulent, nisi quæ radix sit pessimæ huius stirpis, perspectum habeatur. Itaque adificandæ huius libertatis quædam animaduerto fundamenta, quæ à diuersis iaciuntur hominibus, quos istiusmodi licentia & impunitas delectauit. Vnum eorum est, quod incertum esse volunt iudicium ijs de rebus, in quibus rebus istiusmodi libertas experitur. Nolunt enim de ijs quidquam aut ratione conuincente, aut Scripturarum canonicarum sententia, aut Apostolica traditione, aut vlla irrefragabili auctoritate sic definitum agnoscere, vt non interim sit integrum in alia opinione versari. Et quamuis interdum hi aliud alio probabilius esse fateantur, tamen quoniam vtrumque sine fidei eius quæ sola ad salutem sufficiat præiudicio, posse defendi censent; vnumquemque hīc volūt in sua præfessio-

fessionis libertate relinqui. Quenam autem sit illa suf-
 ficiens fides, alius alio modo constituit. Quidam fi-
 dem in Christum Iesum sufficere definiunt, sed quo-
 niam ea fides nihil de baptismo in remissionem pec-
 catorum, nihil de Trinitate & vnitatem personarum di-
 uinarum, nihil de resurrectione carnis necessariò com-
 plectitur: idcirco alij hoc non probant. Non enim
 existimant de articulis modò designatis, aut alijs qui-
 busdam, quos necessariò fides in Christum minimè
 complectitur, sed in Symbolo tamen Apostolorum
 expressi continentur, liberè cuilibet opinandi permitti
 debere facultatem. Málunt itaque hi sufficientiam
 illam fidei, Symboli Apostolici duodecim articulis ter-
 minari: vt, quidquid in eo expressum non sit, ad pro-
 blemata, & non regulam fidei comprehensa referatur.
 At ne hoc quidem alij recipiunt, & angusti nimium
 finibus coarctari fidei regulam conqueruntur. Nam
 etsi est (inquiunt) in Symbolo de vita æterna, nihil ta-
 men expressum est de iudicio secundum ea quæ quis-
 que gessit, nihil de æterna morte & inferno damna-
 torum, nihil de Sacramento cænæ Dominicæ, nihil
 de duabus in Christo naturis, nihil de quatuor Euan-
 gelij, aut Scripturis alijs canonicis, quæ si quis non
 credat, aut neget etiam, tanquam in re non certa ne-
 que definita, hunc Christianum esse & haberi no-
 lunt. Neque audiunt, si quisquam dixerit, explicatio-
 ne Symboli illa omnia esse comprehensa. Nam quoniã
 explicandi tractandique Symboli varia ratio est, negat
 quicquam esse quod nõ ad aliquem Symboli articu-
 lum possit tractando differendoque reuocari; vel vnũ
 de Ecclesia Catholica tractatum articulum, quã multa
 ad se trahere? Quocirca si Apostolicum Symbolũ cum
 suo commentario illi intelligant, nihil eos omnino af-
 firmant præscribere certi, quod sufficiat ad salutem.
 Ac reuera, quemadmodum à dno Leone expressum
 est

Leo Epist. 13. est epistola decimatertia ad Pulcheriam Augustam,
 ipsius Catholici Symboli brevis & perfecta confessio,
 duodecim Apostolorum totidem est signata sententiis,
 tanquam instructa munitione caelesti; ut omnes haereticorum
 opiniones solo ipsius possint gladio detrun-
 cari. cuius Symboli, ut adiungit, plenitudinē, si Euty-
 ches puro & simplici voluisset corde concipere, in
 nullo à decretis sacratissimi Nicæni Cōcilij deviallet.
 verū licet in eo Symbolo tota sit doctrina salutaris,
 quæ se in modum diffusissimæ stirpis, amplissimæque
 arboris, per plurimos articulorum ramos extendit,
 tanquam in semine inclusa, & quibusdam principiis
 comprehensa, non tamen in eo omnia quæ fidem po-
 stulāt, expressa sunt. Quæ si quis neget, ac Symbolum
 interim ipsum tenere se confirmet, perinde faciat, atq;
 si quis principia & præmissas demonstrationis reci-
 pere se dicat, sed conclusionem, quæ inde eliciatur,
 quoniam inter principia expressa non sit, neget sibi
 certa scientia complectendam. aut si quis arboris se-
 men ita perfectum esse contendat, ut ex eo prodeun-
 tem arborem, ramosque latè diffusos, repudiet. Siqui-
 dem in Symbolo Apostolico perfectio inest, sicut in
 semine: non sicut in arbore explicata. Quomodo &
 perfecta manus est, nō solūm cū dilatata est in pal-
 mam; sed etiam cū est contracta & coarctata in pu-
 gnum. Nec tamen exporrectos quisquam digiros am-
 putat propter pugni perfectionem. Existūt igitur alij,
 qui superiorum sententiarum incommodis admoniti,
 in vnaquaque ferè controuersa nunc questione su-
 mendum aliquid sibi putent quod generatim suffi-
 ciat; aliud verò de quo particulatim liceat disputare.
 Verbi gratia: Christi carnem in cœnæ Dominicae Sa-
 cramento contineri, negare nefas ducunt; quoniam
 dixerit Christus, hoc esse corpus suum. Sed vtrum il-
 lic sit cum pane, an sine pane, & vtrum per energiam
 dum

dumtaxat, an etiam per veram sui præsentiam, hoc in
vtramque partem agitari patiuntur. Rursum, iustifica-
ri hominem ea quæ est in Christum fide, pro certo te-
neri atque indubitato volunt: verùm illa per Christi
fidem iustificatio vtrùm cum ipsa continuò fide con-
iuncta sit, an verò per Sacramentum sit expectanda:
item, vtrùm ipsa iustificationis ratio in sola remissio-
ne peccatorum posita sit, an verò etiam in interioris
hominis renouatione: & vtrùm iustificatus debeat
credere sibi esse remissa peccata, an verò bene dum-
taxat de accepta remissione considerare: hæc, aliæque
eiusmodi, ad hanc de iustificatione controuersiam per-
tinentia, inter homines eruditos sine præiudicio ne-
cessariæ ad salutem fidei, quæri volunt atque dispu-
tari. Sic requirunt opera, de merito & condigno dis-
putant. Aliqua fatentur à Christo Sacramenta esse in-
stituta: quò numero, nescire se dicunt. Pœnitentiam
relapsis asserunt esse necessariam: de partibus, ac po-
tissimum de satisfactione, licere cuique volunt quod
libuerit amplecti. Atque in ceteris ferè rebus quæ
nunc disputantur, ad eundem modum sese habent.
Verùm falluntur & hi multum, si propterea se satis fi-
deles & Christianos esse arbitrentur. Neque enim ve-
ra fides ita passim de re quapiam in genere concepta
sufficit, sed in particulari sit oportet. Id quod variis
demonstrari potest exemplis. Etenim si quis dicat, cre-
dere se vnum Deum; sed quomodo sit vnus, specie an
numero, dubitare se dicat: num hunc censebis de vno
Deo Christianam fidem retinere? Rursum si fateatur
aliquis creatorem cæli & terræ Deum, sed incertum
se affirmet, vtrùm creandi verbo significetur, quòd è
nihilò illa condiderit, an verò ex aliqua præiacente
materia, quam ipse non fecerit; quoniam & creandi
verbum variè vsurpetur, & ad scripturas possit com-
mentarius non aspernandus inueniri: hunc ergo tu
dictus

628 DE CHRISTIANA LIBERTATE
dicturus es veram de creatione rerum tenere fidem?
Cōfessus item est aliquis Patrem, & Filium, & Spi-
ritum sanctū: sed dubitari dicet posse, vtrūm his nō-
minibus tres significantur reuera distinctæ personæ,
atque hypostates, an verò vna quidem illa, sed tamen
alia atque alia ratione considerata. hic ergo, verane ti-
bi fide beatæ illius Trinitatis præditus esse videbitur?
Præterea exsurgat aliquis qui Christum verè Dei Filiū
nō puret, sine amissione Christianæ fidei, à quoquam
negari posse: si tamen hoc adiungat habere dubitatio-
nem, vtrūm Filius sit propriè naturalis, qui de substan-
tia Patris, non per creationem, sed per æternam gene-
rationem ortus sit: miror si tibi iste fidem de Filio Dei
satis Christianam habiturus videatur. Adiungam his
aliquem, qui gratiam Dei per Christum necessariam
nobis esse concedat: sed eam ponat in Lege, in doctri-
na, in adhortatione, in sola remissione peccatorū quæ
cōmissa sunt; non in speciali auxilio, ne committatur.
Hanc ergo tu Christianum Catholicum, & non po-
tius hæreticum & infidelem Pelagianum esse iudica-
bis? Introducam, & alium qui Christum affirmet esse
Deum, neque id in dubium vocari yllo modo paria-
tur; sed interim controuersum & disputabilem sentiat
esse modum quo Deus sit; an videlicet per veram na-
turæ diuinæ communicationem, an verò nominis so-
lius, propter singulare priuilegium arctissimæ cuiusdā
cum vero Dei Filio societatis. Nestorianus ergo hic
scire vellem vtrūm fidem habere dicendus sit de Chri-
sto Deo vero, quæ illi possit ad salutem sufficere. Et
quid tandem erit in religione Christiana, quod non ad
similem modum eludi queat: vt verbo quidem, & cō-
fusus, ac generatim, quod quæritur, tenere nos assera-
mus; reuera autem, & in particulari, minimè tenea-
mus Christianam de re proposita fidem? Quid ergo
hic isti dicturi sunt? Omnesne illas veteres hæreses
tanquam

tanquam hominum sufficienter credentium, & verè Christianorum, liberas esse in Ecclesia paterentur, an exturbandas censerent? Si exturbandas, cur fideles expellis? cur non illis æquè vt his parcendum existimas? Si in eadem habendas societate Ecclesiastica, qui tales modò essent arbitraris: cur vetus Ecclesia gladio saltem excommunicationis, sæpe etiam, cum potuit, vel exiliis, vel aliis pœnis præcidendos segregandosq. vel coërcendos etiam, mulctandosque iudicauit?

CAPVT VII.

Ostenditur vanam euasione[m] esse illorum, qui cum opinandi libertate coniungendam esse dicunt modestiam, & pacis studium.

RESPONDENT hîc tamen & dicunt, propterea damnatos illos & erectos esse, quòd, ad suas assertiones pertinaciam adiungerent; & in re opinionis, tanquam in re causaque fidei, versarètur, perturbandisque Ecclesiis per seditiosorum hominum factiones, non mediocriter Reipublicæ Christianæ pacem & tranquillitatem labefactarent. qui si quieti, ac non molesti fuissent, potuerint in eiusdè Ecclesiæ gremio, sicuti & modò possent ac deberent, retineri. Laudo hîc quòd sibi constare volunt. Neque enim vlla erat ratio, cur nostri temporis sectas varias vellent haberi in Ecclesia liberas; illas que praxi vterentur persimili, non putarent ferendas esse. Omnes enim de Scripturis colorem defensionemque sumunt: omnes etiam de Scripturis validissimè concutiuntur. Omnes generatim, & confuse, ac verbotenus fidem cum Ecclesia Dei communem profitentur; in particulari verò, & re ipsa, cum discutiuntur, negant. Efficic ergo ratio cõsimilis, vt eiusdem Ecclesiæ gremio foveantur, in eademque Republica similiter & indifferenter habeantur.

tur, si minimè pertinaces, si modestæ, si tranquillitatis
 & pacis amantes sint. Itaque respõdebimus, primùm
 ineptum esse exspectare hæc ab illis, qui sibi placentes,
 sectas nõ metuunt introducere, & aliud quàm iis tra-
 ditum sit, tam magnis de rebus prædicare. Quomodo
 enim pertinax non erit nouæ assertionis inuentor, præ-
 fertim cùm iam sibi discipulos conciliauerit, scholasq;
 fecerit? Quà fieri potest vt Ecclesiastici corporis non
 scindatur vnitas, & non tranquillitas communis per-
 turbetur, his noua dogmata disseminantibus, illis in
 eo quod euangelizatum acceperunt, constanter perle-
 uerantibus? Quo pacto aut non insolescere, qui bene
 fundata dissoluunt, qui Patrum terminos transferunt,
 qui præceptores suos & antecessores erroris accusant:
 aut perferre æquo animo possint veritatis iniurias,
 qui in ea cum magna spe suæ salutis acquiescunt? Si
 omnis in religione nouitas sui semper fuit amantissi-
 ma, noli dubitare futuram pertinacem & irrequieram
 & molestam contradicentibus. Quòd igitur auunt illi,
 habendos eiusmodi quidem in Ecclesia, sed modestos,
 minimeque molestos esse oportere: hoc tale est, quale,
 si cuiquam diceremus, habendum illi in sinu serpen-
 tem; sed cauendum ne ille mordeat aut sibilo inficiat:
 ignem nuda continendum manu, sed prouidendum
 ne adurat: lupos in ouili recludendos, si modò velint
 ouibus parcere: accipitrem & columbam eadem te-
 nere cauea, si velint inter se concordiam & amicitiam
 conseruare. Quæ fuit vnquam secta paulo numero-
 sior, quæ non bonas amicitias sciderit? non altare con-
 tra altare erexerit? non omnia miscuerit atque turba-
 rit? Eiusmodi ergo novos homines in Ecclesia gre-
 mio contineri velle & foueri, quia principio modesti
 esse videantur, quid aliud est quàm gallinæ illi Euan-
 gelicæ oua serpentina calefacienda subijcere? Cui talis
 imprudentia laborãti vt recipienda putet, iure aliqua
 iuxta

juxta fabulam, hirundo sic dixerit: O demens, quid hæc nutris? cur non protinus, cum adhuc testa inclusa continentur, excutis? cum enim sese protulerint atque exclusa creuerint, à te ipsa primam auspicabuntur iniuriam. Deinde pertinacia in his quæ fidei non sunt, sed opinionis, neminem ei condemnationi reddit obnoxium, qua possit hæreticus pronuciari. Cum igitur isti hæreticos quidem in Ecclesiam non admittat, sed modestos opinatores recipiant, excludi non poterit tamen qui fuerit pertinax & inflexibilis deprehensus. Imò ne agendum quidem hoc erit, ut discedat à sententia, quam possit non absurdè tueri; nec malè pertinax iudicandus, sed constans potius videri debet, qui in opinione, quam tueri liceat, quamque plausibili defensione propugnet, sibi censeat esse persistendum. Neque verò propterea illis erit succensendum, quia rem opinionis pro fide suscipi postulent. Non enim hoc omnium sectarum studium est, ut nouam substituunt fidem, priore sublata, sed ad fidei dumtaxat diminutionem plerunque iactant intelligentiam; nec tam docent credere noua, quam vetera non credere. Quid enim opus erat fide, qua crederetur homo mortalis non esse Deus immortalis? quid nunc fide opus est, qua credatur Christi corpus non esse in Eucharistia, nec aliam subesse substantiam quam quæ sub adspæctum cadat? Magis enim hæretes in nõ credendo, quam in credendo quod captum humanum transcendat, consistere solent. Denique si veterum hæreseon damnationes inspexeris, non hoc reperies quia Rempublicam perturbarint, ideo damnatas esse. Nam & ipsos Apostolos damnari æquum fuisset, quorû prædicatione non vna ciuitas, aut vna quæpiam respublica, sed orbis ipse retrarum, ortis vbique dissidiis, grauissimè est perturbatus. Non enim uenit Christus mittere pacem, sed gladium, & separare fratrem à fratre,

fratre, & parentes à liberis, & ab vxoribus viros. Eiusmodi enim contigere separationes, religionis gratia, cum infideles, sine Christi iniuria, non sustinerent cohabitare Christianis. Neque hinc vlla diuidentium culpa fuit: quia non sanctam pacem perturbarent, sed noxiam conpirationem dissoluerent: nec piam unitatem scinderent, sed tanquam ruptis communis perfidiae vinculis, sacrilegam in malo societatem dissiparent. quomodo & ab ipso Deo linguarum immissa barbarie, diuisi confusi que sunt, qui superba conpiratione turrim in cælum vsque altam ædificare aggrediebantur. Non igitur hæreses, propterea quod Rempublicam perturbarent, propriè dånati sunt; sed quia fidem Catholicam corruperint: quia venenata contagia pestifero sermone diffuderint: quia animas iugularint atque perdiderint: quia sanctam Ecclesiæ unitatem violarint: quia à Christo, ab Ecclesia, à salute abstraxerint. Dicat ipse nobis Apostolus cur Hymenæum & Philetum tradiderit satanæ. an quia per eos Christiana turbabatur tranquillitas? non hoc dicit; sed, *Vt discant, inquit, non blasphemare. rursum quia vaniloquia eorum multum proficerent ad impietatem, & sermo ipsorum vt cæcer serperet. Nec tamen resurrectionem aperte negabant, sed eam factam dicebant esse, siue quia homines secundum animos suscitarentur, cum iustificarentur: siue cum defunctis fratribus superstites suscitassent fratres, secundum Legem, de relictis eorum vxoribus filios, in quibus defuncti quodammodo excitari & reuiuiscere videntur. Tametsi igitur illi quidem tenerent generatim de resurrectione professionem & fidem, quia tamen particulatim non tenebant id quod erat de resurrectione credendum, idcirco subuertisse dicuntur quorundam fide: eaque de causa satanæ traditi sunt, non in Christi corpore, quod est Ecclesia, tolerati. *Quampterea**

1. Tim. 1.

2. Tim. 2.

in magna fuerant domo, id est, in Ecclesia, in qua non modò vasa aurea sunt & argentea, verùm etiã lignea, & fictilia, ad contumeliam, non ad honorem destinata: tamen, neque cùm adhuc in ea visibiliter versarentur, & eorum in illa sermo sicut cancer occultius serperet, ad ipsius vnitatem pertinebãt, qui communem, quam in aliis subuerterent, non tenebant fidem: & eiecti postea sunt, traditique satanã, vt quia prius intus corpore, animo foris erant: postea nec corpore intus remanerent, hoc est, ea conuersatione quæ Christianis inter eos esse consuevit, qui ad eandem agnoscuntur Ecclesiasticam societatem, propter danda & accipienda Sacramenta, pertinere. Iudicium igitur tanti Apostoli si securi fuerimus, vti meritò omnes sequi debemus, non Christiani nominis professio, non generalis in Deum & Christum, atque etiã Ecclesiã fides, non confusa nobis & indistincta singulorum fidei articulorum sufficiet confessio, sed omnino cum verbis fidei communibus, sensum etiã communem & assensum requiremus: neque eos qui publica obiecti & inuoluti confessione, euis interim sensum corruptumpent, magis aut Catholicos, aut in Ecclesiã tolerandos familia iudicabimus, quàm illos in domo quam ferendos, qui eius moliri ruinam sub ipso fuerint tecto deprehensi.

CAPVT VIII.

Non debere Ecclesiam, qua veritatis magistra sit, literatos & eloquentes, qui Catholici haberi velint, in sua libertate relinquere; licet id Philosophis & Magistratibus civilibus olim concessum fuerit.

QVIB igitur est quod aiunt quidam: Quomodo magistratus olim gentilis varias Philosophorum sententias sectas que tolerabat, propterea quod omnes

Philo-

Philosophi, & docti homines atque eruditi haberentur, quamuis eos inter se non consentire animaduertent: ita modò Ecclesiam sui temporis, homines egregiè literatos, & magna eloquētiae gratia præditos, qui se præsertim Christianos & Catholicos esse, atque haberi velle proclamant, in Christianarum oportere disputationum libertate relinquere. Cur enim liberis ac generosis animis, tātum imponatur iugum, vt ad alienum per omnia sensum deprimantur? quid puerilitati similius? Quibus quidem in scriptis ac verbis (nam & dicuntur eiusmodi nunc, & scribuntur a generosis istis Libertinis) plura insunt profanæ mentis peccata. Primum, quòd ad exemplar Babylonis, castrorum Dei, domus Domini, sponsæ Christi institutio & forma reuocetur. Secundum, quòd apud eiusmodi homines, tanti sit secularis literaturæ splendor, vt eo quidquid videatur esse perfusum, cōtinuò etiam in Christiani dogmatis rebus, quoquo modo ad diuini verbi normam tractatis, satis eruditum & doctum habeatur. Tertium, quòd verè generositatis & libertatis ignari, non animaduertant eam demum veram animi nobilitatem esse, qua, sicut Paulus ait, humanus intellectus captiuatur in obsequium fidei. Quartum, quòd cum adhuc pueri sint sensibus, tamen eam suæ mentis pueritiam nō agnoscentes, volunt magistrari priusquam bene didicerint. Quintum, quia perturbatur ordo bonus discipulorum & docentium, rectorum atque subditorum: cum dicat Apostolus: Omnia honestè, & secundum ordinem fiant in vobis. Alioquin & mulieres quæ generosæ imprimis haberi volunt, longèque à puerili institutione distare, libertatem à Paulo sibi ademptam queri poterunt: quòd eas in Ecclesiis tacere iussit, loqui prohibuit. Postremò, quid simile Ecclesie Dei, cum profano gentium magistratu? Illi enim Philosophorum disputationes, vel vt deliramentum

2. Cor. 14.

ta spernebant; vel vt ad sese nihil pertinentia, pro nihilo ducebant; vel cùm deesset illis discutienda iudicandi que facultas, magis mirabantur quàm insectabantur. Quid enim inter colores cæci discreuissent? quodnam alijs præferre potuissent lumen, qui densissimis ipsi tenebris laborarent? Quæ illis ad docendum, regendosque disciplinarum ludos auctoritas? Cùm autem iam de Ecclesia ipsa, quæ sit; & de Sacramentis eius, quonam sint; & de iustitiæ ratione, qua beata vita acquiratur, variè hoc tempore disputetur; resque illæ sint eiusmodi, vt quid de illis sentiatur, Ecclesiæ ipsius, & omnium Christianorum, quorum ei salus curæ est, vebemèter intersit: si de hisce rebus iudicandi, & quod omnes tenere debeant, decernendi, præscribendi que facultatem Ecclesia Christi nō habeat, præcipua profectò caret auctoritate docendi: nec magistra veritatis idonea est, quæ tam magnis necessariisque de rebus nequeat iudicare. Atqui in hoc posita est, vt tanquam magistra audiretur: vt ei, re quapiam in religione controuersa, tanquam iudici acquiesceretur: vt, si quis eam non audiret, is habendus esset sicut Ethnicus & Publicanus. Reuera enim si cognoscendæ ac dijudicandæ cuiusque doctrinæ, quæ sub nomine Christiano profertur, auctoritatem accepit Christi Ecclesia: hanc sedulo cùm opus est commonstrat, ac fideliter adhibet, suoque munere probè fungitur, ad suorum confirmationem filiorum, adistente sibi præsertim ad eam rem, semper Christo, & in omnè per suum Spiritum deducente veritatem: cuius etiam veritatis columna est & firmamentum, quod eam sustineat, & confirmet in eorum animis qui eius complexu continentur. Si autem non accepit, sed suo quisque sensui & iudicio relictus est in Dei rebus; satisque sit, ab ea Matre nos semel in Christo esse regenitos, & in iustitiæ lucem editos, neque postea certo eiusdem lacte nutrir,

trixi,

triri, neque educari, neque prouehi, quasi per quosdam
 atatum gradus, neque ad virile robur confirmari, ne-
 que ab eadem regi, & subinde corrigi valeamus: nihil
 superest nisi vt simus sicut paruuli fluctuantes, & cir-
 cumferamur omni vento doctrinae, ac sicut paruuli
 nondum matres suas discernentibus contingit, qui-
 buscunque papillas ingerentibus, sine discrimine ora
 praebeamus atque infigamus, varioq. lacte nutriti, &
 vitiatu corrupti atque deprauati, neque recte grande-
 scere, aut firmi stare, aut valetudinem tueri possimus.
 Tu hinc mihi forsitan dices, de quibus acceperit do-
 cendi & decernendi auctoritatem, de quibus non, hoc
 est, filius & quidem paruulus suae praescribet matri,
 quo debeat ipsum lacte nutrire, discipulus, & is qui-
 dem qui nondum recte institutus sit, magistro praescribet
 suo, quousque illi sit in doctrina tradenda pro-
 grediendum. Non pudet? si quis incidere articulus de
 quo te ipsum audire velis, tuique iudicij libertate frui,
 de eo negabis Ecclesiam habere iudicandi facultatem
 & illi detrahes iudicium, quod tibi arroganter assu-
 mas, vel alteri cuiquam, quem complecti libuerit, de-
 feras? Duodecim, inquis, fidei articulos, & generalia
 quaeque doctrinae Christianae capita, quae ex Scripturis
 proferantur, proponere suis filiis Ecclesia potest: intel-
 ligendi vero tractandique rationem cuique liberam
 esse patiatur. Atqui non verbis, inquam, nudis, quan-
 tumuis sacris & optimis, sed certis purisque verborum
 sensibus animi nostri reficiuntur. Neque nobis ideae
 Platonicae, aut generales & confusae principiorum no-
 tiones tribuere possunt standi in fide firmitatem, vt
 certis gressibus, fixisque vestigijs procedamus, sed par-
 ticularibus distinctisque rerum salutarium concep-
 tibus firmemur necesse est. Quos si Ecclesia non praes-
 tar, infirmi & imbecilles, ventorumque iactationibus
 obnoxij ab ea relinquimur. Imò vero necdum bene

concepti & nati, informi duntaxat fidei fœtu concepto, quasi per abortum eijcitur. Non potest igitur Ecclesia mater dicere, quòd Paulus Ecclesiæ filius poterat: Filioli, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Quamquam & huic ipsi Paulo Liberini credo isti dicturi sunt: Noli Paule, noli te formatum in nobis Christum recipere; satis fuerit si prima rudimenta & principia tradas: nos nostro, vel eorum quos delegerimus, arbitrio formam deinceps inducemus. Tu modò Christum nobis dicit esse Iesum: nos ei, si videbitur, diuinitatem qua Patri sit æqualis, tribuemus. Tu per illum iustificari nos tantummodo commonstra nobis: quibus autem in rebus ea iustificatio sita sit, ipsi dispiciemus. Hoc si erubescit Paulo dicere, cuius epistolas verebuntur; non idem erubescit dicere Ecclesiæ, cuius se esse filium & Paulus agnoscit, tanquam Pauli epistolas vel intelligere & interpretari non valenti, vel earum difficiliorens sensus, cum orta de ipsis controuersia est, illustrare & proferre noli? horum enim aliquid fateare necesse est: de Scripturarum sensibus iudicare Ecclesiam non posse; aut si possit, nolle: aut cum id cuperet, non expedire ut fiat, existimare. Si non potest, misera est, quæ abs te suo discipulo superetur. Si potest, sed per ignauiam negligit; aut recusat facere per inuidiam; tunc profectò magistra non satis idonea est, & omnino non mater, sed nouerca dicenda: quæ bono doctrinæ lacte suppresso, noxiarum interpretationum succis, filios suos corrumpi sinit. Sponsa etiam Christo indigna est, quæ ræ deformitatis nota maculetur. Si autem tam multis eius passim filijs, veros Scripturarum sensus, & genuinas expositiones tam auidè quærentibus, proferre eas & enucleare iudicat non expedire, neque id iudicare sine grauißima ratione possit: hanc ipsam si quis requirat, cuius erit reddere? Si tuum, scio quid dices:

Liber-

Libertatis enim gratia sic comparatum esse pronun-
ciabis. Si verò Ecclesiæ est, suorum consiliorum facto-
rumque proprias reddere rationes, profer quas reddi-
dit? Cæterùm scire velim, cur non expediat, imò etiã
necessè sit, cum præsertim grauíssimis de scripturæ cu-
iuspiam sensu dissidiis Christianus orbis colliditur,
enucleare atque edisserere ipsam loci sententiam, ean-
demque publico decreto euulgare & firmare? nemo
quin ita faciendum sit, dubitat, qui paci, qui vnitati &
concordiæ, qui salutí animarum consulendum esse
arbitretur. Ex quo conficitur, tam piã adeoque ne-
cessariã prudentiam nunquam Ecclesiæ Christi de-
fuisse: quin exortis videlicet ob fidei quæstiones con-
trouersis, iamque iisdem motus in Ecclesia & turbati-
generare incipientibus, discussa re tota, & Scriptura-
rum locis diligenter examinatis, habitaque superio-
rum temporum fidei ratione, decreuerit maturo iudi-
cio quid esset de re proposita sentiendum, quid sine
cunctatione retinendum, quid denique, remotis dam-
natísque ijs quæ aduersentur opinionibus ac senten-
tiis, in Ecclesia & domo Dei clarè constanterque præ-
dicandum. Vsa hac prudentia est in Hierosolymitana
Synodo, cõtra Iudaizantes: in Nicæna, contra Arianos
in Constantinopolitana, contra Macedonium: in
Ephesina prima, contra Nestorium atque Dioscorum
in Chalcedonensi, cõtra Eutychem: in Nicæna secunda,
contra Iconoclastas: in Florentina, contra Græcorum
de Spiritus sancti processione sententiam. Postremo
(ne cunctas recenseamus Synodos) & hac ætate no-
stra, in Tridentina Synodo, aduersus nouorum quo-
rundam magistrorum, noua, & prioribus seculis ma-
gna ex parte inaudita placita, quæ nouissimis huius
temporibus Christianas Respublicas non mediocri-
ter perturbarunt, è quibus nonnullas etiam euertere
funditus. Quæ cum ita sint, quid obsecro iam in his

quæ definita sunt, clareque adedò proposita, vt non possit ignorantia prætexi: quid (inquam) modò tuis sensibus relictum censes ad opinandi libertatem? Si priorum tibi Conciliorum decreta recipienda putes, posteriorum quoque suscipienda erunt: si posteriora repudias, nec hoc tibi reliqueris, cur plus deferre debeas prioribus. Eiusdem enim Ecclesiæ Synodos esse has omnes clarissimè constat: in quibus, post Petrum Romani Præsules per seipso, vel suos Vicarios, præserunt: in quibus Episcopi & Sacerdotes, quorum de numero non pauci Martyres & Confessores existerunt, Pastorū Ecclesiæ munere egregiè perfuncti sunt. Si degeneravit posterior Ecclesia, adeoque defecit ab integritate prioris, vt suorum decretorum vim & robur amiserit: vbi Christi promissa erunt? Neque enim cum ea se futurum primis dumtaxat annis promiserat; sed, Ego (inquit) vobiscum sum vsque ad cōsummationem seculi. & Portæ inferorū non præualebunt aduersus eam. Quamuis hic istorum sit incredibilis labor, vt ostendāt quando quoque primū tempore Ecclesia Romana degenerare cœperit, & propter quas causas, atque olim quidem ij qui dicti sunt Pauperes de Lugduno, vsque ad beatum Siluestrum Ecclesiam in Episcopis perdurasse aiebant: nunc verò quinquaginta annorum defectionē accensant quidam: alij trecentorum annorum: alij mille ab hinc annorum consensum oppugnare se, superiorum verò temporum Ecclesiam venerari profitentur. Quam ob causam? propter Romanorum Pontificum præsumptam auctoritatem? propter ceremoniarum vsum? propter ieiuniorum leges? propter vitia morum? hæc quidem postrema nec Apostolorum defuere temporibus. Nec iuuare potest hæreticos, si, quemadmodum diuus Hieronymus ait, in nostro corpore nequus apparuerit. Cetera verò certissimis grauissimorum auctorū testimoniis,

qui

Ad Pamphiliū & Marcellum, eius exordii: Rursus orientalis vsus locupletio meritis.

qui intra primos illos quingentos annos scripsere, luculentissimè demonstrantur. Nec sunt omnes homines tam fungi, aut stipites, aut temporum imperiti, ut eos nesciant, qui sic loquantur, nihil aliud quàm verba dare simplicibus: fecerintque magis ingentè, si apertè fateantur, se confusè conuellerè quæ abs mille quingentis annis inualuere. Quod eùm fecerint, quænam post Apostolos demonstrari Christi Ecclesia potuit? quænam, rogo, illa tam inuicta Ecclesia fuit, ut aduersus eam inferorum portæ non possent præualere? quænam superstes ab ipsis ecclesiarum fundatoribus Ecclesia Christiana relicta est, quæ & testis, & columna veritatis, & custos religionis, & vtriusque iudex fidelis esset? Quænam Ecclesia Christi in terris fuit, si non ea quæ temporibus Ambrosij, Hieronymi, Chrysostomi, Augustini, Prosperi floruit? in cuius societatem vocatæ Gentes plurimæ? cuius auctoritatem Reges venerati sunt? quæ claruit miraculis, exornata est virtutibus, doctissimis Episcopis abundauit? Hoc ergo rediguntur, ut si illius temporis agnoscant Ecclesiam, hanc, quæ illi successit in doctrina & cultu consimili, non possint despiciere: si illam negent, nullam fuisse in terris Ecclesiam necesse habeant confiteri. At sunt nonnulli qui hanc quidem præsentem non despiciant, verùm propter aliquos nequos, minus ei censeri esse tribuendum. quibus dicendum est, primùm neuis morum quidem nullam vnquam Ecclesiam caruisse: et si neui offendunt eiusmodi, cur non ad multorum egregias virtutes attendunt? quid magis præ posterum, quàm ad saxa inspicere, ad quæ impingas potius quàm ad florentia bonorum plantaria, quibus erigaris? Deinde, quod ad doctrinam pertinet, nihil habet præsens Ecclesia prius & potius, quàm ut ad veterem doctrinam sua decreta prorsus accomoderet: idque ita feliciter assequitur, ut eùm hoc aduersari

ipſi ſentiant, nullum habere ſe fateantur aſylum me-
 lius, quàm ſi de ſolis ſcripturis diſputetur. Denique
 talẽ quẽpiam, qui propter Eccleſiẽ præſentis quos
 dicit nãuos, minùs eius fidendum eſſe decretis, ſibi
 aliſq. perſuadet. euſmodi ergo hominem interrogo,
 utrũ veram eſſe hanc Chriſti Eccleſiam credat, an
 non credat? ſi credit eſſe, cur dubitat amplecti quẽ de-
 cernit? cur non conſtringi ſe decretis eius ſentit, cùm
 ſcriptum ſit: Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut
 ethnicus & publicanus? ſi autem non credit, quãro,
 propter nãuos aliquos leuioreſ utrũ Eccleſiam eſſe
 deſiſſe arbitretur? hoc quidem iſti non ſentiunt.
 Quocirca cùm Eccleſiam de ſcripturis & eius au-
 thoritate intelligant; nihil reſtat, niſi vt hanc ſibi de
 eius decretis ac definitionibus amputent diſputandi
 libertatem.

CAPVT IX.

*Explicantur quadam Apoſtoli ſententiã, qua pro opinandã
 libertate facere videantur.*

NAM eſi dicat Apoſtolus, ad Romanos ſcribens, Rom. 14.
 Vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet; ſiue, vt alij
 reddunt, Vnicuique mens ſua ſatisfaciat; atque id &
 quibuſdam in hominibus, & in certo quopiam gene-
 re rerum, aliquando locum habeat: non tamẽ ad quã-
 cunque alia rapiendum eſt. Infirmis ſanẽ quibuſdam,
 quales ij erant, de quibus beatus Apoſtolus verba fa-
 ciebat, quorum adhuc erat à Lege ad Chriſtum no-
 uella conuerſio, cõcedi potuit hoc in eo genere rerum
 quo de agebatur: in quo ſiue hoc fieret, ſiue omittere-
 tur, neutrum tamen per ſeipſum officiebat pietati. Si-
 ue enim olus manducarent, abſtinentes adhuc à cibis
 Moſaica Lege prohibitis; ſiue nullo ciborum actõ
 delectu, quiduis ſine discrimine in cibum ſumerent;
 præſertim cùm illud prius fieret nondum ſatis clara

f

&

& illustri Euangelica libertate, neque abrogata prorsus damnataque Legalium obseruatione signorum, neutrum debebat vt pietati contrarium condemnari. res ergo tanti momenti non erat, vt digna esset tam acri continuoque certamine, quo infirmos etiam turbari oporteret. Tanti verò momenti non fuisse dicimus, non quòd omnino res esset leuicula, sed propter temporis immaturitatem: eo quòd Romani (ait Chrysostomus) recentes adhuc & nuperi essent in fide. Non igitur erit hoc, inquit, ad quæuis rapiendù quòd dicit, Vnicuique mens sua satisfaciat. quãdo enim de dogmatis illi sermo est, audi quid dicat: Si quis vobis euangelizauerit præterquam quòd accepistis, etiam si Angelus fuerit, anathema esto. & iterum: Metuo, ne, quemadmodum serpens Euam seduxit, ita corrumpantur sensus vestri. & Philippensibus scribens, dicit: Cauete malos operarios, cauete concisionem. quoniam verò apud Romanos, inquit, talia corrigendù tempus nõ erat, ideo vnicuique mens sua satisfaciat. Quòd autem ait Chrysostomus, beatum Apostolum illud verbum suum ad alia quæcunque rapi noluisse, aliis pluribus doceri exemplis potest. nam cum inter Corinthios contentiones essent, aliusque diceret Pauli se esse, alius Apollo, alius Cephæ: non hinc vnquemque in suo sensu abundare permisit, Christianos se licet omnes esse profiterentur, atque etiam omnes illi in Christum crederent; sed grauitè eos corripuit, vt carnales, & secundùm hominem ambulantes: voluitque malum hoc noxiæ contentionis ex eorum Ecclesia continuò faceffere. Rursum cum in Ecclesia animaduertèret apud Corinthios, ab vtroque sexu nõ satis magnam haberi in habitu capitibus, decori rationis, sed viri quidem velatis orarent capitibus, mulieres verò, quas velum decebat, aliter facerent: quamquam niterentur aliqui hunc morem quasi de ratione excu-

2. Cor. 11.

fare; & potuisse viderentur hinc in sui iudicij libertate
 relinqui, quoniam res ad corporis habitum pertine-
 bat, tamen neque id ferendum putat, & consuetudinē
 aliam ab ipso, procul dubio tanquam Ecclesiæ eius
 fundatore, introductam obijcit; & quoniam Ecclesiæ
 eius consuetudo erat, nihil contra eam passus est dis-
 putari. Si quis (inquit) videtur contentiosus esse, nos
 talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia
 Dei. Ergo Paulus in re eiusmodi, contra simplicem
 Ecclesiæ consuetudinem noluit hominum contentio-
 nes admittere; & contra orbis Christiani, & tot Con-
 ciliarum decreta, maximis de rebus euulgata, passus
 fuisse quasi de libertatis priuilegio disputari? Iterum
 cum ipsi illi Corinthij non in melius, vt ait, sed in de- 1. Cor. 10.
 terius conuenirent, scissuris que & dissidiis ita alij dis-
 iungerentur ab aliis, vt minimè essent idonei qui Do-
 minicam cœnam manducarent, grauiter hæc quoque
 dissidia reprehendit, nec patitur vnumquemque præ-
 sumere suam cœnam ad manducandum; sed iubet
 concordia spiritum colligatos, inuicem expectare: pro-
 pterea quòd non communem & vsitatum panem
 sumpturi essent; sed pretiosum Domini corpus, quod
 nostræ salutis gratia traditum est in mortem. ne hinc
 ergo quidem, vbi tamen non erat in doctrina dissidiū,
 passus est vnumquemque in suo sensu abundare, sed
 honestæ disciplinæ, & boni ordinis voluit haberi ra-
 tionem. Quod si in doctrina fuisset dissidium (ait di-
 uinus Chrylóstomus) non tam placidè eos allocutus es- Hom. 27. in
 priorem ad
 Corinth.
 set. Audi quæso (inquit) cum contra hoc dissidium lo-
 quitur, quàm vehemens sit, quàm cautus, quanta vta-
 tur reprehensione. Licet nos (inquit) aut Angelus de Galat. 1.
 celo euangelizet vobis præter quàm quod euangeli-
 zauimus vobis, anathema sit. Increpat autem, quem
 admodum cum dicit: Qui in Lege iustificamini, à gra-
 tia excidistis. Et nunc quidem canes appellat, qui eos

corrumpunt; nunc autem, caetero habentes notatam
 conscientiam; & iterum, angelos diaboli. Magnopere
 velim hæc diui Chrysofomi verba notari ab ijs qui
 tam præpofteri sunt hoc tempore, tamque à prudētī
 æftimatione rerum alieni, vt in doctrina ipsa facilius
 quàm alia quauis in re, ex libertate patiantur oriri dif-
 fidia: nec ea solùm toleranda censent; sed eoufq; etiam
 insani profiliunt, vt probandam cenſeant eius generis
 libertatem. Quid autem dementius, quàm & domi in
 priuatis quibusdam familiæ institutis, & in Republica
 seruandis legibus, conformitatem requirere: in do-
 ctrina verò, re omnium grauissima, & in qua situm
 est virtutis & vitæ fundamentum, si per libertatem
 diffideatur, & mille per Ecclesias volitent vno de do-
 gmate religionis sententiæ, id totum pro nihilo du-
 cere? Minimè ergo omnium licebit hîc vnicuique in
 suo sensu abundare. Ac si quis nouus hîc opinator ex-
 oritur, & is propter nouum in doctrina commentum
 reprehenditur à fratribus, non est quòd se armatum
 altera illa Pauli sententia fore arbitretur: Tu quis es,
 qui iudicas alienum seruum? domino suo stat, aut cae-
 dit. Eòdem enim hæc prorsus quòd superior illa refe-
 renda est: ad ea nimirum quæ definita, iudicata, dam-
 nata nondum sunt. Ideoque cùm olim etiam essent
 aliqui eiusdem farinae homines, qui vndique defen-
 sionis suffragio destituti, omnibus exhaustis argumē-
 tis, sententiam eandem Pauli Apostoli optulari sibi
 opinarentur, & dicerent: Tu quis es, qui de seruo alte-
 no iudices? his ita respondit Cyprianus in eo libro qui
 scriptus est de singularitate Clericorum: Illis, inquit,
 contulit defensionem, qui nullam partem Legis im-
 pugnant; & ipsis tribuit patrociniū, qui ex voto suo
 aliquid faciunt, nec quicquam ecclesiastici iuris im-
 pediunt. Ius tractat viuendi, & non edendi arbitrium
 vniuscuiusque confirmans. De similibus neminem
 iussit

Rom. 14.

iussit iudicari, quæ voluntati singulorum auctoritas diuina concedens, in vtraque parte, faciendi, & nõ faciendi, clementer indulserit. Illos autem Ecclesiasticis tribunalibus subdidit, quos transgressores ordinariæ transgressionis, nulla impunitas excusauit: vt qui passim, Tu quis es, qui de seruo alieno iudices, aduersus nos, veluti libellum contradictorium proferunt, rationabile simul & certum recognoscant, quod accepimus ab eodem Apostolo Paulo repulsorium: Præcipimus, vobis fratres, in nomine Domini Iesu Christi, vt separetis vos à fratribus ambulantibus inordinatè, & non secundum traditionem quam accepistis à nobis. Et sic quidè auctor ille peruetustus locum Pauli, qui in ore nunc passim versatur, Libertinis istis, nihil omnino patrocinari demonstrauit.

2. Thess 3.

CAPVT X.

Confutatio fundamenti alterius, quod in eo situm est, vt negetur humana esse potestatis, subditorum animos ad certam religionem legibus obstringere.

EST & aliud fundamentum, quo nituntur etiam illi qui hæresim non inficiantur esse infidelitatem, & hæreticos, tanquam infideles, ad Ecclesiam Christi, quæ fidelium cœtus esse debeat, pertinere non posse, pro certo constituunt: sed hæresim tamen, aut vllum etiam infidelitatis genus negant aliqua humana lege posse prohiberi, aut certam quampiam religionem præscribi ac præcipi: & ideo vnumquemque debere, quantum ad causam religionis pertineat, in sua libertate relinqui. homines enim, qui hinc præscribant, imperent, cogant, limites excedere creditæ sibi potestatis: propterea quod soli Deo ius sit in animos, solusque eos suis queat legibus obstringere, quos solus intimè

nosse & penetrare potest. Quare cum animi maxime res sit religio & fides, contendunt nullam ab hominibus existere posse Legem, quæ aut certi quippiam credere cogat, aut quod libuerit credere & profiteri prohibeat. Addunt etiam, nihil media istiusmodi prodesse solere ad hæreseon extirpationem; sed cuius est largiri & inspirare fidem, eius esse solius, errorum & ignorantia tenebras ex horum mentibus depellere. In hoc autem libertatis capite, tolerabilius id quidem est quam in superiori, quod hæreses neque negantur, neque extenuantur, neque honorantur; sed tantummodo tolerari iubentur, tanquam nulla hominibus attributa cohibendi coercendique potestate, vel desperata per ullam seuerioris disciplinae viam, curandi ratione. Verumtamen ipsi principij huius ad libertatem artifices, si tam odissent animorum morbos quam corporum, non his artibus medendi rationem & facultatem excludere atque exturbare conarentur. In morbo quidem ac peste aut vulnere corporis, nemo, nisi qui phrenesi laborare putetur, facile dicit: Nolite medicum adducere, nolite vocare chirurgum, nullus hic eorum industria locus est, mori me sinite, aut Deo soli curandum relinquire. Rarus qui sic agat; plerique Medicorum implorant scientiam, & in ipsa propè desperatione, tætarum tamen omnia volunt. Nimirum ita dulcis est huius corporis vita & sanitas: ita exosa mors, & solitus præcurrere morbus. Cur ergo tam isti dissimiles in causa religionis? videlicet quia suos languores amant, & hoc pro sanitate deputant, quod ægrotare se nesciunt. utque sibi in suis fauent languoribus, id est, hæresibus: ita aliis quoque similiter affectis, patrocinium ad libertatem quærunt. Ac ne quisquam curandi studio molestus sit, aut instrumenta curationum nituntur infringere, aut conualescendi desperationem profitentur. Qui autem iactitant ista ratione extirpari hæreses

non posse, quid per hoc aliud quàm suam in ijs perse-
 uerandi obstinationem incautiùs proferunt? Qui enim
 corrigi nolunt, & in suis obduruere nequitiis, dicere
 solent, dominos circa se operam perdere. neque enim
 vlllo flagello meliores futuros. tamen non omni ex
 parte à vero aberret eorù oratio. Vt enim morbi qui-
 dam cum inualuerunt, curari non possunt: ita hæreses
 dum creuere per ignauia dormientium Præfectorum,
 & iam radices non alte solùm, sed longè etiam lateq.
 egerunt, perque moras neglectæ disciplinæ, vel per im-
 possibilitatem adhibendæ, mali vis cõfirmata est; agrè
 profectò illæ extirpantur. & sicubi verum est, quod
 dicit sapiens Ecclesiastes, Peruersos difficulter corri-
 gi; id hoc in genere peruersitatis maximè reperietur
 esse verissimum. Sed qui potestatem negant vllã esse
 hominibus de religione præscribendi atque imperãdi;
 aut quia donum Dei fides sit, erroris correctionẽ soli
 Deo volunt, sublato hominum ministerio, relinqui; hi
 planè sic differunt, idque agunt, vt ne principiis quidẽ
 malorum obisti possit, integrumque iam per eos sit,
 his qui præsumunt, somno indulgere: quia solus possit
 Deus, aduersus eos qui zizania disseminant, iure suo,
 & cum fructu vigilare. Atqui non obscura hominum
 reprehensio est, vbi dicitur: Cum dormirent homines,
 venit malus, & superseminauit zizania. Ille enim som-
 nus est, quem beatus Apostolus excuti vult ab ijs qui
 præsumunt Ecclesiæ, cum sic eos alloquitur: Attendite

Actor. 20.

vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus
 posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acqui-
 sivit sanguine suo. Ego scio quoniam intrabunt post
 discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes
 gregi. Et ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes per-
 uerfa, vt abducant discipulos post se. Propter quod vi-
 gilate, memoria retinentes, quoniam per triennium
 nocte & die non cessauì cum lachrymis monens vnũ-

f 4

quem-

quemque vestrum. Hic beatus Gentium Apostolus verbo monet, exemplo sui prouocat atque extimulat, ad excubias contra fidei corruptores agendas. Terret verò etiam Pastorum Princeps Christus, in Apocalypsi Ioannis, quendam è suis ministris somnolentum Episcopum: Si non vigilaueris, inquit, veniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad te. At quid vigilans faciet, qui malum erumpens videre poterit, cohibere non poterit? qui lupos cernet introeuntes, audiet ululantes, sentiet deuorantes, & terrere, abigere, extrudere, occidere non poterit? Nolles, credo, iam hæreticos vocari lupos: quia maiora terriculamenta sint oportet, quæ lupos excedere cogant. Non mouentur nudæ prædicationis voce, non acquiescunt monitis, non terrentur iudicij futuri suppliciis: frustra eis adhiberi correptionem Paulus ipse significat, cum ait, post vnâ atque alteram correptionem deuitandum esse hæreticum, quia subuersus sit, cum proprio sit iudicio condemnatus. Nec tamen solum extrudi lupos ex ouili non pateris, verum etiam si quæ sint oues quæ adire & audire velint, quia deceptæ ouem esse credant, cuius dentes non viderint; aut quia pulchrè illud effingitur, *Prima hominis facies, vterò commissa luporum*, quin illæ pro sua libertate adeant si velint, prohiberi non sinis. Mauis ergo infelices ouiculas deuorari quàm ligari. Sed cur nulla esse poterunt bonarum legum vincula, quæ in ouili Dominico oues simpliciores contineant? quia scilicet animos, soli Deo subiectos, leges hominum ligare non possunt? Quid igitur solæne compedes, aut funes, aut cathenas hominibus relinquitis, quæ corporibus iniiciantur? Cum enim legum inuisibilia sint vincula, aut leges hominum omnino nullæ sunt, aut inuisibiles animos sua obligatione constringunt. Quibus autem leges dari possunt nisi hominibus, atque id quidem, quia homines sint

hom
& an
atque
tur, q
ab vi
toru
ne vi
te eiu
secul
uisse
ijs qu
uitur
audi

Conf
co

D
ea qu
tenci
quæ
poris
& ob
gis a
corp
vel a
trio,
nus
adstr
quæ
sint
ritua
nes a

homines porrò cur sint, si quæritur; non corpus mihi, & animale sensum pro causa dicturus es, sed mētem, & rationem. Si ergo legibus ij propriè obstringuntur, quibus leges dantur; aut nullæ dandæ leges erunt ab vllis hominibus, aut ijs, si dentur, hominum subditorum animi & mentes obstrictæ tenebuntur. Nōne vides igitur, si quid tuum argumentum valeat, vno te eius ictu, & tanquam vna percussione omnium & secularium, & ecclesiasticarum legum vincula resoluisse? Quid frustra conflare niteris odium Legibus ijs quibus imperetur religio, tanquam per eas in seruitutem iniultam animi redigantur, cū, si te ipsum audias, ne aliam quidem vllam esse legē passurus sis?

CAPVT XI.

Constringi posse Legibus homines, non ad ea modò quæ sunt corporum, verùm etiam ad ea quæ sunt animarum.

DICES, Legibus quidem animos hominum constringi posse, sed ad ea quæ corporum sunt, non ea quæ sunt animorum. Primùm nulla ratio est, cur si teneri constrictus lege possit animus, non tam ad ea quæ sunt animi, obligari possit, quàm ea quæ sunt corporis. Maximè enim homines ad ea possunt obstringi & obligari, quæ maximè habent in sua potestate. magis autem in potestate sunt operationes animi, quàm corporis: quæ & cū nolumus, vel per ægritudines, vel aliena violentia impediuntur. illæ pro nostro arbitrio, & inuitis suscipiuntur omnibus. Si ergo humanus animus vinculum legis recipit, æquius est ad hoc adstringi, quod facillimè, si velit, possit, quàm ad ea quæ sæpe nō possit, etiam si maximè velit. deinde cū sint legum, vt diximus, inuisibiles obligationes, & spiritualia quædam vincula, cur ad inuisibiles operationes atque interiores nequeant obstringere? Cur si hoc

f s

fieri

fieri non potest, & præceptor discipulo præcipit attentionem, & dominus seruum vult habere memorem, & ipsa nonnunquam Ecclesia, pro salute communi, pias requirit ad Deum preces? Exteriora quoque ipsa quæ præceptis superiorum exiguntur, ingrata plarumque futura essent, si non interior animorum motus & affectus responderet. Nemo fictum & fucatum amat obsequium: nemo hypocrisim suo præcepto postulat, aut obedientiæ loco ducit. Vnde intelligitur, quibus legibus exteriora præcipiuntur, iisdem interiorem animorum inclinationem requiri, sine qua, quod præcipitur, bene geri, & vera obedientia impleri non possit. Cum igitur religio non solius animi res sit, verumetiam corporis, neque interioribus dumtaxat animi moribus, sed corporis etiam quibusdam exercitijs deferatur: qui ad exteriora ipsa lege obstrinxerit animos subditorum, ad interiorem eoisso pietatem, quæ exteriori consonet, obligarit. An quia interiorem mentis statum & arcana cordis nequit legislator inspicere, idcirco actum interiorem suo præcepto non requirit? Quasi hoc præcipiendi ratio postulet, ut is, cui quid præcipitur, intus notus habeatur; ut exploratum sit, velitne, quod iubetur, facere, ut, si non paruerit, puniatur. falsa ista persuasio est, non posse quemquæ præcipere, quod vult fieri, obseruare non possit: nec ei longius progredi licere imperando, quàm liceat puniendo. Quid si à superiore delegata ministro sit potestas præcipiendi, reseruata puniendi? Dei hoc proprium est, nulla delicta impunita relinquere. Et tamen quàm multa præcepta dat, quorum hinc non punit transgressores? potest ille quidem qui nouit omnia, sed cum sapissimè quod possit non faciat puniendo, & tamen præcepto insistere non desinat; perspici voluit, considerandum quæ reliquit, ab hominum ministerio nihil fore alienum, si plura illi præcipiant, quàm possint prætermissa & violata

lata punire. Quia reuera cùm tanquam Dei ministri homines præcipiant, sufficit vt ij qui non parendo deliquerint, à supremo Domino possint iudicari. Quænam, inquis, præcipiendi erit vtilitas, si non possit is qui præcipit, de obseruatione cognoscere atque iudicare? Primum iudicaturus est ille, cuius vice homo præcipit. Deinde præcepto salutari sua semper vtilitas manet, quòd instruat ignaros, excitet somnolentos, pigros exstimulet, confirmet meliores. Postremò, quia dictum est religionem non interioribus modò animorum motibus, verumetiam exterioribus quibusdam officijs atque exercitijs contineri, cùm fatentur ipsi, de exterioribus præcepta & leges dari posse, quæ animos obligent, nonnullam nobis relinquunt de interioribus quoque cognoscendi facultatem. Quid enim intus lateat, non sinit obscurum esse, qui recusat, quod foris præcipitur obseruare. Qui autem falsa obseruationis specie ficti sunt, hominum quidem possunt effugere iudicium, sed Dei non possunt. Neque tamen cùm Ecclesiæ legibus obtèperantes videmus eos qui priùs in aperta hæresi verlabantur, anxij debemus esse, ne forè simulata sit obediètia, sed in meliorem interpretari partem, neque temere proximum iudicare, ne ipsi propterea à Dño iudicemur. Ex quibus intelligi potest quam vana sint quæ sic scribuntur: [Potestas quæuis tantùm ibi agere potest & debet, vbi videre, agnoscere, iudicare, sententiam ferre, addere & mutare potest. Nihil epim debet certius esse iudicio, in quo omnia clara, explorata, meditata esse debent. Animi veidò, & cordis recessus, & arcana soli Deo patent: ex quo sequitur vanum & arrogans esse, imperare, aut velle vi cogere quemquam, vt sic vel sic credat & teneat.] Et illa quidem ad hunc modum effutiuntur. At falsum imprimis est, non posse quemquam illic imperando agere, vbi nequeat iudicare, & sententiam ferre. Quid enim impe-

impe-

652 DE CHRISTIANA LIBERTATE
imperandum sit, id ex iustitiæ, aut pietatis regula in
aperto est: quid autem secundum imperium factum sit,
vel non factum, sæpenumero ne inuestigari quidem po-
test. Contingit etiam ut aliquis ex commissione præ-
cipiat, qui tamē, quod id commissum non sit, de trans-
gressione iudicare non possit: aut ita creditum, secun-
dum præfixas leges iudicium est, ut addere & mutare
nefas sit. Quod autem animi & cordis recessus soli
pateant Deo, num id, rogo te, in causa fidei & religio-
nis tantummodo locum habet? Nonne & in amicitijs
humanis atque inimicitijs? & tamen ij qui præstant
reconciliationes gratiarum imperant, inimicitias pro-
hibent. neque ignari sunt, fictas esse amicitias pos-
se, in quas ab inimicitijs redeatur: sed tolerare ma-
lunt in republica fictas quorundam amicitias, quàm
eorundem periculosa dissidia perpeti. Quid ergo est
quod ais, neminem agere imperando posse, ubi non
possit certissimo clarissimoque iudicio ferre sententiam?
Et quænam illa inter homines tam clara & explorata
iudicia sunt, ut animi cordisque recessus, quos soli Deo
patere dicis, perspecti habeantur? Si talia nulla sunt,
fitque interdum ut iustus etiam iudex, secundum alle-
gata & probata sincerissimè diligentissimeque progre-
diens, innocenter condemnet innocentem; sequetur
non modò in causa religionis, sed & in quavis alia, vi-
num esse & arrogans imperare, aut vi cogere velle.
Denique etsi quid quisque secretiùs in animo probet
vel improbet, exploratissimum haberi nõ valeat: quid
tamen in religione debeat approbari & suscipi, satis et
verbo Dei exploratum est, ut præscribi & præcipi etiam
sub anathematis interminatione possit: sicut Paulus
sub anathemate prohibuit, aliud quàm fuerat euange-
lizatum prædicare: & si, quod imperatum est de fidei
exercitio, aperta violatione contemnatur, nullus in fe-
renda sententia poterit esse iudici scrupulus, iuris or-
dine in-
cessus,
tur. Ei-
nes fac-
tame-
des, iu-
mus v-
cultis,
nibus
& imp-
tum e-
tur, iu-
dum e-
perato-
edice-
beatu-
tunc
Hanc
nomen
vesar-
sustin-
animi
vltion-
gioni-
cilio
dum
qua c-
quiere-
gelic-
cti v-
tate c-
præf-
dere
pene-
legis

dine in causa procedenti, etiam si cordis arcana & recessus, qui soli Deo patent, non exploratissimi habeantur. Eiusdem farinae est, quod adiungitur [Cum omnes fateantur Ecclesiam nihil iudicare de occultis, ipsi tamen conantur tam arcana, tam diuina, qualis est fides, iudicare atque statuere.] Quid hic sibi vult leuissimus verborum fumus? An iudicat aut statuit de occultis, qui ex manifesta diuini verbi regula, quid omnibus credendum, quae sequenda religio sit, praescribit & imperat? quauis enim quid quisque credat, occultum est, neque de eo, nisi vel opere vel verbo proferatur, iudicari possit: tamen quid credendum suscipiendumque sit, occultum non est. Et ideo Theodosius, Imperator Catholicus, non dubitauit, publico decreto edicere, velle se omnes in ea religione versari, quam beatum Petrum Romae tradidisse, & Damasum, qui tunc Ecclesiae praerat, sequi constabat. atque addit: Hanc legem sequentes, Christianorum Catholicorum nomen iubemus amplecti: reliquos vero dementes vefanosque iudicantes, haeretici dogmatis infamiam sustinere, diuina primum vindicta, post etiam motus animi nostri, quem ex caelesti arbitrio sumpserimus, ultione plectendos. Ac ne quis imperium hoc ad religionis exterius exercitium referat (quamuis si de exercitio praecipisset, nostrae id causae sufficeret) aduertendum est, quod religionis vocabulum interpretans, in qua dixerat se omnes velle versari, subiungit: Hoc est, inquit, ut secundum Apostolicam disciplinam, Evangelicamque doctrinam, Patris & Filij & Spiritus sancti vnam deitatem sub pari maiestate, & sub pia Trinitate credamus. Quid luculentius, quam illum sua lege praescribere atque imperare, ut omnes credant? Credere autem, actus est religionis interior, quem in cordis penetralibus videre solus Deus potest: exigere vero legis praecipito, etiam homo ex diuina ordinatione valet.

CAPVT

*Lib. 9. tit. 7.
hist. c. 7 &
Codice De
Summa Trinitate.
& fide Cath.
Tit. 4.*

CAPVT XII.

*Nihil id facere pro libertate credendi quod libuerit,
quia suo quisque periculo credit, vel non credit.*

BELLA sunt quæ sequuntur: [Iam & cuius, inquit, suum discrimen & periculum in hoc situm est, quomodo credat. sibi enim videndum est, ut rectè credat. Ut enim nemo potest pro te venire vel in cælum, vel in orcum: sic nemo credere potest pro te, aut non credere.] Totidem dixisses verbis: Suum cuique periculum & discrimen est in hoc situm, quomodo viuat. sibi enim videndum est ut rectè viuat, nec alius pro alio viuere rectè potest: quia secundum Apostoli sententiam, vnusquisque onus suum portabit, & referet quisque non solum secundum ea quæ credidit, verum etiam secundum ea quæ gessit in corpore suo. Tu iam quid colligis? nemo ergo, inquis, ad fidem cogendus, nemini imperanda religio. Quare & ego similiter, cum te ad id habeam ducem, nemo ergo, si malè viuat, cogendus bene viuere, nemini, ut à sceleribus abstineat, ut falsum testimonium nullum dicat, non peieret, non blasphemet imperandum. Et, [Ut in nobilius potestate est, inquis, tibi cælum & inferos claudere vel aperire: sic nemo te ad fidem vel infidelitatem cogere potest.] Nemo ergo, inquam, etiam ad restitutionem alieni cogere quemquam poterit, aut à carcere cohibere, ne vel cælum aperiat restituenti, vel inferos claudantur innoxio, aperiendi homicidæ. Est interim verum, neminem cogi posse eò, ut credat etiam iniustus, & cælum cum nolit, ingrediatur: eo quòd simul et per rerum naturam consistere nequeant. vsque adeò ut nec Deus quidem ipse sic cogere quemquam possit ad fidem; quem cælum aperire posse, non es, ut arbitror, negaturus. Sed sicut aperitur quibusdam cælum iniustus, non ut iniusti cælum intrent, sed quia ex iniustis

fitis iusti fiunt, vt possint intrare : sic quidam coguntur ad fidem, non vt credant etiam inuoluntarij, quod fieri non potest: sed vt coactione vexati, ipsa que vexatione intellectum dante immutati, fidem aliquando voluntarij suscipiant, quam prius respuebant.

CAPVT XIII.

Nihil facere pro dicta credendi libertate, quod fides Dei sit opus.

QVID enim addis, fidem esse diuinum opus in Spiritu sancto, ideoque humana vi effici & exprimi non posse: tale est, vt si diceres, fidem esse Dei donum in Spiritu sancto, & ideo hominum prædicatione, correptione, miraculis exprimi non posse. Nam vt hæc sine diuinæ gratiæ concursu nihil profunt, ad inducendam aut conseruandam fidem: sæpe tamen eò conferunt, cùm ad plantatoris ministerium, supernæ irrorationis accesserit incrementum. Dicebant & hoc Pelagiani hæretici, neminem fore corripiendum atque obiurgandum, quia deliquisset, si Dei donum esset respicientia aut perseuerantia. quibus respondens Augustinus: Nemo, inquit, dicat non esse corripiendum, qui exorbitat de via iusta, sed ei reditum & perseuerantiam à Domino tantùm esse poscendam: nemo prudens & fidelis hoc dicat. Si enim secundùm propositum vocatus est iste, proculdubio illi etiam quod corripitur, Deus cooperatur in bonum. Vtrùm autem sic sit vocatus, quoniam qui corripit, nescit: faciat ipse cum charitate, quod scit esse faciendum. scit enim talem corripiendum, facturo Deo, aut ad misericordiam aut ad iudicium. Misericordiam quidem, si à massa perditionis, ille qui corripitur, gratiæ largitate discretus est, & non est inter vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, sed inter vasa misericordiæ, quæ præparauit

*Lib. de correptione
& gratia c. 10*

rauit Deus in gloriam. Iudicium verò, si in illis est damnatus, in his non est prædestinatus. Sic Augustinus. Itaque multis constat, siue ad credendum, siue ad morum correctionem, molestias correptionum profuisse: non humana vi sola, fidem aut perseuerantiam exprimente, sed per humani flagelli admonitionem et pulsationem aperiens sibi cor hominis Deo. Quamuis enim homo pulsanti Deo cor aperit suum, ut propterea dicat, Ecce ego sto ad ostium, & pulso; si quis aperuerit, intrabo ad illum: ipse tamen qui pulsat, modis per se vel suos innumeris, secretiore quoque gratia, ut sibi aperiatur, efficit. Sed vos aperiens vultis Deum agnoscere: pulsantem non vultis audire. Atqui stat ipse ad ostium, & pulsat: neque id profectò faceret, nisi illo modo soleret intrare. Cùm intrat, donum illud est in Spiritu sancto, quod dicitis, meritoque commendatis. Sed in ijs modis quibus pulsat, illa etiam inuenitur compulsio, quam non recipitis. Duriora quippe corda, & alto quodam infidelitatis somno consopita, pulsat vehementiore ferienda sunt: & quod vni excitatio sufficit, alteri sæpe nihil profuerit. Ea de causa duritiam quorundam sic Dominus increpauit, ut dicitur. Si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere poenitentia egissent. Durior etiam Paulus erat, cùm Ecclesiâ persequeretur, nec ei leuiter cordis aures superbia crudelitasque obstruxerant, quem nihil prædicatio Evangelicæ veritatis, nihil discipulorum Christi innocentia, nihil circumstantiæ temporum, nihil miracula, quæ ad credendum profuerant plurimis, commouebant. Et ideo pulsu fuit opus eo, qui grauius cordis ianus concutiens, aperire compelleret. Pulsauit ergo Dominus cælesti fulgure, pulsauit deiectione, terrore, caritate, voce: tandemque ille aperuit, cùm dixit, Domine, quid me vis facere? Exhibuit Domino cor apertum

Apocal. 3:

quia paratum ad obedientiam: & hoc ipsum de singulari dono eius qui conterit cedros libani, & superbiæ montes deiecit, vt humilitatis valles efficiat, in quas procliuiore lapsu possint gratiæ cælestis fluenta decurrere. Sed eum qui sibi cor molliuit atque aperuit, vt id fieret, pulsasse meminerimus; nec simpliciter pulsasse, verum etiam compulisse: non vt inuitus ille crederet, ac nolens obediret, sed vt per compulsionis violentiam superbi cordis fracta duricie, humilis agnosceret atque suscipere, quod superbus durusque persecutor, exterminare nitebatur. habes ergo vim quæ fidem exprimit: quam si diuinam, non humanam fuisse dixeris, nihil egeris. Eadem enim est, à quocumque profecta sit, natura violentiæ: nec tam interest à quo vel per quem adhibeatur, quàm quò quisque per eam compellatur. Quid ergo illud quod vulgatū dicitis: Ad fidem nemo nec debet, nec potest cogi? apud quos vulgatum, nisi apud vos est? Et si eo, vt dicitis, Augustinus vsus est, quod tamen non ostendis; cur contra Donatistas agēs, apud quos etiam hoc vulgabatur, Pauli Apostoli producit exemplum, quem Dominus non solum fide sanauerit, sed etiam vt sanaret percusserit? nec solum ad se receperit venientem, verum etiam compulerit vt veniret: non solum humilem amplexus sit, sed etiam, vt humilis fieret, magna vi ferocientem deriderit?

CAPVT XIII.

Non irritum atque inanem, sed vtilem planè eorum conatum, compertum esse, qui terroribus, minis, pœnisve hereticos ad fidem compellunt.

AD hæc (inquis) miseri, cæci que, quàm vani & irriteri sint illorum conatus, nō vident. Quantum enim siue præcipiant, siue insaniant, non tamen vltra agere possunt mortales, quàm vt eos ore manūve sequan-

sequantur. Corenim nequeunt impellere etiam si
 rumpatur.] Magna verò tu cæcitate in hæc verba præ-
 ceptis erumpis; tuæque ex hac miseria, cæteros quoque
 mortales perinde miseros æstimas. Falleris, nõ eadem
 omnium quæ tui cordis obstinatio est. quâquam nec
 de te compertum habeas. multos in hæresi detinet
 mollior quædam & laxior viuendi consuetudo: qui
 interdum, cum sic viuere cupiant, negent tamen velle
 se ita mori. Tenent alios rei familiaris vincula, alios
 propinquitatû necessitudines, alios possessiones, alios
 hæreticorum de Catholicis mædacia: quorum magna
 sequuntur gratulationes, quòd eorum per compulsi-
 onem, Deus vincula diruperit, atq. ad communionem
 Catholicam isto modo traduxerit. Reperiuntur & illi
 qui cum errorem amplexi fuissent, securiùs quàm æ-
 tentiùs; postea terroribus excitati, putent sibi, quòd
 simpliciùs tenuerant, discutiendum: ideoque moniti
 atque instructionibus aures præbent, ne fortè sine fru-
 ctu salutis æternæ, damna temporalia patiantur.
 Denique & illi qui errabãt antea pertinaciùs, tamen
 Catholicæ consuetudini redditi, primò inuiti sese
 commodent atque adiungant, sicque obediunt
 aliquanto tempore suis illudant pastoribus: tamen
 ipsa interdum mollescunt consuetudine, tandemque
 lubentes faciunt, quòd, metu compulsi, antea facere
 consuerunt. Neque hæc temporis huius dumtaxat ex-
 perientia comperta sunt: sed euenire ad eum modum
 suo quoque tempore expertus fuerat Augustinus, quòd
 cum Donatistæ aduersari sibi Principum leges qua-
 rerentur: respondit propter misericordiam Christi
 magis esse pro eis leges istiusmodi, quæ illis videban-
 tur aduersæ. Quoniam multi, inquit, per illas correcti
 sunt, & quotidie corriguntur, & se esse correctos, ac
 ab illa furiosa pernicie liberatos, gratias agunt: & qui
 oderant, diligunt, molestasque sibi fuisse saluberrimas
 leges, quarum in insania detestabantur, tantum re-

*Epistola 50.
 ad Bonifaciũ.*

cepta sanitate gratulantur. Et rursus, Vnde magna inquit, in eo fit misericordia, cum etiam per istas Imperatorum leges, ab illa secta prius eripiuntur inuiti, ut in Catholica postea bonis præceptis & moribus fiantur assueti. Nam multi eorum, quorum iam in unitate Christi pium fidei feruorem charitatem que miramur, cum magna lætitia Deo gratias agunt, quod illo errore corruerunt, ubi mala ista, bona putauerunt. Quas gratias modò volentes non agerent, nisi prius etiam nolentes, ab illa nefaria societate discederent. Quid de illis dicamus, qui nobis quotidie cõfitentur, quod iam olim volebant esse Catholici, sed inter eos habitabant, inter quos id quod volebant esse, non poterant per infirmitatem timoris? ubi, si vnum verbum pro Catholica dicerent, & ipsi, & domus eorum funditus euerterentur. Quis est tam demens, qui neget illis debuisse per iussa Imperialia subueniri? ut de tãto euerentur malo, dum illi quos timebant, timere coguntur, & eodem timore aut etiam ipsi corrigantur, aut certè cum se correctos esse confingunt, correctis parcunt, à quibus antea timebantur. Et iterum: Si ea quæ non contemptu, sed ignorantia religionis committuntur, mitius vindicanda; numquid ideo negligenda sunt? Melius est quidem (quis dubitauerit) ad Deum colendum doctrina homines duci, quàm pænæ timore vel dolore compelli: sed non quia isti meliores sunt, ideo illi negligendi sunt. Multis enim profuit (quod experimentis probauimus & probamus) prius timore vel dolore cogi, ut postea possint doceri, aut quod iam doctrina didicerant, opere sectari. Et infra: Cùm ipsæ leges, inquit, venissent in Aphricam, præcipuè illi qui quærebant occasionem, aut sæuitiam furentium metuebant, aut suos verecundabantur offendere, ad Ecclesiam continuò transferunt. Multi etiam qui sola illic à parentibus tradita consuetudine

660 DE CHRISTIANA LIBERTATE
tenebantur, qualem verò causam ipsa heresis haberet,
nunquam antea cogitauerant, nunquam querere &
considerare voluerant: mox vbi cœperunt advertere,
& nihil in ea dignum inueniri, propter quod tantu
damna pateretur, sine vlla difficultate Catholici facti
sunt. Docuit enim eos sollicitudo, quos negligenter
securitas fecerat. Istorum autem omnium præceden-
tium auctoritatem & persuasionem secuti sunt multi,
qui minùs idonei erant per seiplos intelligere, quid
distaret inter Donatistarum errorem, & Catholicam
veritatem. Ita, cùm magna agmina populorum vera
mater in sinum gaudens reciperet, remanserunt turbe
duræ: ex quibus plurimi simulando cõmunicauerunt,
alij paucitate latuerunt. Sed illi qui simulabãt, paula-
tim assuescendo, & prædicationem veritatis audiendo,
ex magna parte correcti sunt. Scit enim Dei miseri-
cordia, harum legum terror, & quædam medicinalis
molestia quàm multorum sit prauis vel frigidis ani-
mis necessaria, & illi duritiæ, quæ verbis emendari
non potest. Hæc diuus Augustinus.

CAPVT XV.

*Cum duplicem faciant religionis libertatem, conscientia
videlicet, atque exercitiij: neutram in Rempublicam
introducendam esse, aut Ecclesia Dei villo modo
conuenire, ac primùm de libertate cõscientia.*

DEMONSTRATIS hæctenus, conuulsisque pri-
mariis libertatis perniciosæ fundamentis, osten-
damus nunc, eiusmodi libertatem nullo pacto intro-
ducendam esse in Rempublicam, neque eam cum Ec-
clesia Dei materna sollicitudine, vnitatem, pulchritudine,
ordine, disciplina bene consistere: vt posteaquam
intellectum est, illos in libertate sua petenda, male esse
fundatos; intelligatur etiam, Catholicos in eadem ne-
ganda

ganda, magnis doctrinæ prudentiæq. rationibus esse confirmatos. Cùm igitur libertatē religionis diuidant bipartitò, & aliam conscientiæ, aliam publici exercitij faciant: priorem illam cōscientiæ, solam interdum sectarij postulant, eaque pollicentur se fore contentos. Conscientiæ porrò libertatem esse tum intelligunt, cùm priuatim quisque & sentire & agere, in ijs quæ sunt religionis, permittitur; prout ei proprius animus & conscientia dictauerit. Verbi gratia, vt ieiunet, non ex præscripto legis, sed cùm libuerit, sicut Aërius volebat hæreticus, idq. propter libertatē. Confessarium adeat Sacerdotem, sacrificio Missæ, concionibusque sacris intersit, si id probauerit: domi quoscunq. velit, de his quæ religionis sunt, & habeat, & legat libros, & proles sibi natas, aut baptizari curet paruulas, aut dūtaxat adultas: ceteraque ad eum modum sic faciat, vt in ijs, quomodo sibi neminem molestum esse patiatur, ita nemini ipse molestus sit; siue, quemadmodum aiunt, vt sine publicæ pacis perturbatione, & aliorum offendiculo, vitam trasigat. hæccine ergo introducenda libertas est? Omnino, si ea charitas, si hoc institutū Ecclesiæ est, vt quoslibet suæ curæ concreditos perire patiatur pro ipsorum arbitrio: si in ea nullus ordo, nulla disciplina habenda sit: si non scelera modò omnis generis, nec hæreses solùm quascunque, sed ipsum etiam atheismum in Ecclesiam introduci cupiamus: si serpere occultas pestes, & noxiis errorū ac vitiorum contagiis infirmos quosuis infici probauerimus: si vacuari Ecclesias, negligi Dei verbum, domesticas ali & squeri discordias: si denique inimicos Ecclesiæ & pietati, quàm plurimos conciliare voluerimus, à quibus ipsa postea vim apertam, & arma cruenta patiatur. atque, vt ex his quæ commemorauimus, singula attingamus incōmoda: nōne crudelis Ecclesia foret, si quos sic videret in exitium præcipites, non, si posset interdum,

1. Ioh. 3.

dum, cogeret sistere tam infelicem gradum? non Patrem caelestem imitata, qui quos diligit castigat, & flagellat omnem filium quem recipit, ipsa quoque materno amore incitata, salubrem castigationem, & pia verbera adhiberet? Si quis, ait Ioanes, viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauerit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? at isti necessitatem patiuntur tanto grauiorem, quanto plura esse anima quam corpus debet. Eget mendicus pane, quo venter impleatur: isti verbo Dei, & instructione, qua mens reficiatur, quae errorum inanitate contabescit. Durus sit oportet atque inhumanus, qui caeco erranti non monstrat viam: qui non etiam interdum ad precipitium incauto gressu properantem, vehementius retrahat. Quis autem erret perniciosius, quam qui portum salutis petere se existimans, in saxa & cautes, aeternum facturus naufragium, illiditur? Occupat eorum animos mortiferum frigus, quorum non solum refriguit charitas, sed etiam infidelitatis gelu corda costringit. Nudi sunt etiam & pauperes, miseri proflus, & miserabiles: non id ergo agetur remediis opportunis, ut calefacti & recreati, fidei ac iustitiae vestibus muniantur? in ignem se deiciunt, non eripientur laqueum sibi errorum parant, quo pereant, non illi praecidetur? Denique cum plerique idonei non sunt qui sibi bene consulant, charitatis est, ipsis vel inuita bene consulere, non eos suis committere conscientias, quas non scientia & fides informat, sed ignorantia & vitiorum amor parit. hominem eum quidem quem fecit Deus, reliquit in manu consilij sui: quia sapientem prudentem quae fecit, per quae omnia rectum: qui nihil prauum appereret, nihil falsum approbaret, suaeque postea regi consilio, non egeret alieno. At posteaquam ab illa integritate desciiuit, posteaquam, cum in honore esset, non intellexit, comparatus quae est iumentis

insipientibus; & similis eorū effectus, cœpit ei perniciosum esse relinqui sibi, & proprio, quod sæpe fatuū est, regi consilio. Quamobrem ab eodem Ecclesiasti- *Ecc. 37.*
 co scriptum sic est: Fili in vita tua tenta animā tuam, & si fuerit nequam, non des illi potestatem. Nō enim omnia omnibus expediunt. Idcirco etiam ad irā Dei pertinet, quod de quibusdam legitur dictum: Et di- *Psal. 80.*
 misi eos secundū desideria cordis eorū: ibunt in ad-
 inuentionibus suis. Quod si sanum semper esset con-
 silium, omniumque bonæ forent conscientiæ, quidq.
 sibi expediret, satis vnusquisque prospiceret; tum qui-
 dem non de nihilo diceretur suæ quisque conscientiæ,
 suoque consilio relinquendus. Sed cū constet, noxia
 consilia & conscientias malas esse multorum, neque
 sunt nostra secula, Apostolorū feliciora temporibus,
 in quibus iam tū erant, qui repellentes bonā conscien-
 tiam, circa fidem naufragiū fecerant; cumq. denūciat
 ipse futuros, quorū sit cauteriata cōscientia, tanquam
 videlicet pertinacissimæ nequitiae indelebili inusta
 cauterio: nihil est aliud, suæ quæque cōscinetiæ relin-
 quere, quàm plerosque perdere. Si vitiosus equus est,
 cui se periculosè credat sessor, relinquitur Si perforata
 naui trāsmittit aquam, festinata suadet egressio. Si
 imperitus medicus agrū videtur esse perditurus, re-
 mouetur. Nemo dicit, equo quisq. suo relinquatur, nisi
 bonus sit: aut naui, nisi integra: aut medico, nisi perit⁹.
 In his ac similibus rebus, ad vitā corporis tuendā per-
 tinētibus, tā solliciti; in causa cōscientiæ, & salutis æter-
 næ, tam mali erimus consultores, vt vnumquēque suæ
 cōscientiæ relinquendū prædicemus? Et interpretatur
 interim sibi dictam: Omnia probate, & quod bonum
 est tenete. Quasi (inquit Tertullianus, cuius etiā ætate *Libr. de præ-
 script. hæreticorum.*
 quidam Libertini hoc ipsum Apostoli verbum vtar-
 pabant) non liceat omnibus malè examinatis, inie-
 ctione alicuius mali impingere per errorem.

CAPVT XVI.

Frustra esse pastores in Ecclesia, si permittenda cuique est sua conscientia libertas.

IAM cur sint in Ecclesia pastores ac præfecti, nisi vt illis obediatur? Ideo enim hoc Paulus præcipit: Obedite, inquit, præpositis vestris. ipsi enim pro vobis peruigilāt, rationē pro animabus vestris reddunt. Frustra est pastor in grege, si non eum sequi debeant oues: frustra imperator in castris, si non ei parere per omnia debeant milites. Si quemque suæ conscientia relinquendum putas, iam pastoris cōscientiam exsoluisti. Quam tamē Dominus vsq. ad eō non exsoluit, vt dicat eos Apostolus pro suis ouibus rationē esse reddituros. Quos sic etiam cū parum officij sui meminerint, terret Deus per Prophetam, vt tollendos e medio perdendosque denunciaret: quia quæ perierint, non requirant; quæ sint infirma, non confirment; quæ morbida, non curent; quæ contracta, non consolident; quæ errent, non reducant. Vel vnius Pauli nos exemplum cumulatissimè instruat, ad hanc vanitatem refellendam. Cū enim apud Corinthios inflati quidam essent, quia videlicet moniti & correpti à suis pastoribus non acquiescerent, neque ad eorum se præcepta & regulas accommodare vellent, tāquam ad eos Paulus, quem plus formidabant, non esset ipse venturus: hic ergo Paulus, cū tales essent quidam, nunquid rescripsit: Sinite iam illos posteaquam admoniti sunt: nemo sit eis molestus; relinquuntur suis conscientijs: minimè verò, sed ad illorum terrorem, venturum se esse denunciat, & cogniturum non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Ac ne nihil aliud eum existimes, cū illò venisset, quàm verbo fuisse commonefacturum, aut etiam correpturum, increpaturumque durius; virgam quoque, vltionemque minatur.

Heb. 13.

Ezech. 34.

1. Cor. 4.

tur. Vultis, inquit, in virga veniam ad vos, an in chari-
 tate & spiritu mansuetudinis? Et ne quis diceret ad vi-
 tia morum illa pertinuisse, nō ad propriam diuini cul-
 tus & religionis rationem: generale postea præceptum
 dedit, quo omnem vellet corruptelam extirpari: Au-
 ferte, inquit, malum ex vobis ipsis. hoc autem dicit, *Cap. 5.*
 quòd de ijs qui intus essent, Christianique censeban-
 tur, volebat iudicari, atque in eos per iudicium Eccle-
 siasticum animaduerti, vt Ecclesia, quoad fieri posset,
 munda & incorrupta seruetur. Dicat nunc aliquis
 hæreticum suæ conscientiaë esse relinquendum, sed
 is qui hæresim non putet esse malum. Quòd si ma-
 lum est, erit igitur, simulatque perceptum deprehen-
 sumque à pastore fuerit, è medio dissipandum. Nisi
 fortè leuius quis putet malum esse hæresim, quàm for-
 nicationem, & cancrum mentis tolerabiliorem quàm
 corporis, & nummi falsationem quàm imaginis Dei,
 aut leuiora fidei, quæ iustificat, esse detrimenta, quàm
 morum, quorum est fides ipsa fundamentum. Mira
 peruersitas, & stupenda etiam sui ipsius obliuio. Nihil
 aliud quodam tempore quàm fidem inculcant, com-
 mendant, extollunt, vt quæ sola, quod aiunt, iustificet,
 sola nos Deo coniungat, sola spem faciat nobis æternæ
 hæreditatis adipiscendæ. Cur aliàs ergo tantum boni
 tam parui pendunt, vt hoc vitium, à quo illi pernicies
 impendet, tam leue ducant? vt faciliùs puniendum
 putent iustitiæ per falsum testimonium, aut pudicitiaë
 coniugalis per adulterium corruptorem: quàm fidei
 per falsa dogmata subuersorem? An non falsus testis,
 qui cum ad Christi imitationem, testimonium perhi-
 bere deberet veritati, noxiæ tamen perhibet testimo-
 nium falsitati? Non falsus aduersus Deum testis, præ-
 dicator confirmatorque mendacij: cum metueret
 Paulus, ne falsus Dei testis inueniretur asserta suscita-
 tione Christi, si omnino mortui non resurgant?

CAPVT XVII.

*Quantum scelerum inuehat in Rempubicam hac
conscientiæ libertatis vsurpatio.*

ET tamen quoniam volunt vnumquemque suæ conscientiaë relinquere; quam in vno genere libertatem probauerint, eandem in alio quolibet probent, necesse est. Quid enim si alicuius perinde conscientia dicitur adulterium aut falsum testimonium non esse peccatum, atque alterius conscientia in eo sibi pulchrè satisfacit, quòd Ecclesiæ Leges non obseruet? At Lex Dei, inquis, illa prohibet. Quasi desint hoc tempore, quorum conscientia non multa audeat probare, quæ diuina Lege improbantur. Quasi non contra Dei & Euangelij Legem disputet, qui repudiata propter fornicationem, aut etiam perpetuam ægritudinem coniuge, aliud affirmant iniri posse coniugium: qui non alienum censent esse ab Euangelio, aut naturæ lege, si quis Christianus plures sibi simul iungat vxores: si quis consanguineæ in propinrioribus etiam gradibus copuletur: si quis vllò casu neget vsurpari posse iusiurandum, aut doceat latendi gratia etiam in causâ religionis, non illicitum esse mendacium. Et quid illa cõmemoro? Nõ enim desunt locis compluribus, qui, quod insipiens dixit in corde suo, Non est Deus, non corde modò concipere, sed ore etiam proferre nõ dubitent, & longas contra Dei prouidentiam disputationes, non occultis sermonibus colloquijsque cõtexent. Ergo & atheismus, & magicarum vsus artium, si cuiuscum conscientia non improbet, tolerandus erit in Ecclesia: imò hac conscientia libertate introducta & probata, honorandus, fouendus, propagandus. Timebit Apostolus suoque exemplo his qui præsent, in Ecclesia metuendum esse docebat, ne, sicut serpens seduit Euam astutia sua, ita corrumpere Christianorum

sensu

Sensus à simplicitate quæ est in Christo Iesu. Ne verò se inaniter timere diceret tantum mali, etiam id ne eueniret, sedulo prouidebat. Ideo enim aliquos satanæ tradidit, quòd eorum sermo vt cancer serperet, & simplices Christianos occultis seductionibus inficeret. Isti verò securi homines nihil metunt, nullam simpliciorum subuersionem perimescunt: & cum Pergamenus Episcopus per Ioannis Apocalypsim sit reprehensus, quòd in sua diœcesi pateretur esse qui teneant doctrinam Nicolaitarum: isti per totam Ecclesiam teneri liberè patiuntur omnium doctrinas hæreticorum, & omnium sacrilegia atque execramèta perditorum. Sic ergo paulatim vacuantur Ecclesie, sic deserta relinquitur Hierusalem, vt non sint qui veniant ad solennitates; sic concionibus, & verbi Dei prædicatione posthabita, vacatur theatris & poculis, & per legendi effutiendique omnia quæ collibuerint impunitam licentiam, domesticis controuersijs generatis, ipsa quoque pax publica & concordia laceratur.

*Publica nam requies priuatis rure foroque
Constat amicitijs: scissura domestica turbat
Rem populi: titubâtque foris, quod disidet intus.*

*Trudens in
Psychomachia
de pugna con-
cordie & dis-
cordie.*

CAPVT XVIII.

De libertate exercitiorum.

IGITUR libertas illa conscientie, hoc est, omnium scelerum priuata quædam circa singulos impunitas, cum sensim vermiculi rodentis in morem, reipublicæ florem ac medullam & robur consumpserit, ruinam tandem reipublicæ dissolutionemque parit. Proflitur ab omnibus sectis ad propria cuique exercitia, & quæ prius serpebat occultè, postea sese publicis conciliabulis, coronis, theatris, scholis, Ecclesijs, signisque alijs manifestat: quæ prius non carebat scandalis operum

rum

rum (nam frustra se pollicentur sine offendiculo vituros, qui hoc ipso scandalizant, quòd Ecclesie leges & constituta non seruent) postea publicis apertisque sermonibus, ruinas efficit plurimorum. Quam exercitiorum libertatem qui in Republica ferendam & approbandam putant, perinde agunt, vt si (quod ridetur in fabulis) fullonem cum carbonario pacificè & commodè habitare, suasque simul artes sine mutua offensione exercere posse, arbitrentur. Accidat enim quotidie necesse est in Republica, quod illis in officina: vt quæ dealbarit vnus, alter tanquã fuliginis alperione commaculet. eo autem fit vt ad detrimenta perditij laboris, qui multos dealbarat atq. purgauerat, iræ quoque & offensiones accedant: per quas coire pax & amicitia nullo modo possit. Namque,

Vt gaudere pares paribus, sociamque libenter

Vnanimis vitam continuare solent:

Sic qui dissimili studio latantur & arte,

Illos nulla potest consociare dies.

Quòd pertinet quod diuus Ambrosius scribit Officiorum libro tertio: Inter dispares mores, inquit, non potest esse amicitia, nec potest homini amicus esse, qui Deo fuerit infidus. Quòd si inter mores dispares esse amicitia non potest, inter pugnantes inter se fides ac religiones esse poterit? Sed aliud quiddam in amicitia, quam vnus fidei cõmunionè, spectandũ esse nonnulli arbitratur: cumq. propriæ fidei pietatisq. nomine homines habere deberent amicos; illa postposita, cum hæreticis atque schismaticis iungunt periculosas amicitias: & Catholici quidem haberi ipsi volunt; sed quos suarum cupiditatum, quibus seruiunt, destinata perficiant, hæreticis etiam nequissimis fœderantur. hoc verò vt sine reprehensione faciant, libertatis professionem admittunt, eiusque se principes esse dicique latentur. Ita interdum illi cum deberent Catholicam

aduer-

aduersus hæreses causam tueri, aduersus Catholicos
 potius arma sumunt, cum eorum vtuntur regunturq̄.
 cõsilijs, quos Ecclesia patitur inimicos. Queritur tan-
 sumiturque vel iniuriarum, vel tyrannidis, aduersus
 Catholicum aliquem Principem prætextus, quasi ad
 impugnandam Ecclesiam iustus possit aliquis præte-
 xtus inueniri. vellem hi nunc diuum audirët Chryso-
 stomum, tale quiddam in sui temporis hominibus accu-
 santem: Quoniam, inquit, bellum nobis indictum est,
 & prælium amarissimum, & acie instructa iam pu-
 gnamus; sic magno animo, vt noster iussit Imperator,
 ad sanguinem & ad necem simus præparati, vt pro sa-
 lute omnium pugnemus, alios cohortatione, alios au-
 xilio iuuantes. Multi enim in hac acie fratres perfossi
 atque sanguinolenti iacent, nec vllus inuenitur qui me-
 dicetur: non è vulgo aliquis, non Presbyter, non Pon-
 tificex, non frater, non alius quispiam: sed omnes ita no-
 bis attendimus, ne ipsa quoque nostra simul cum alie-
 nis corruant. Atqui non ignoramus magnam inde ad
 Deum fiduciam, magnam approbationem comparari,
 si quis ob aliorum salutem, suam iugiter quæritet. Cu-
 ius rei oppositum facientes, quàm prauis hominibus,
 quàm diabolo faciliores imbecillioresque nos ipsos
 constituimus! Non enim alter pro altero arma capi-
 mus, nec Dei charitate nos communimus: sed externæ
 cuiusdam amicitix iuuamina quærimus. Sic alius affi-
 nitate, alius consuetudine, alius cõsortio, alius vicinia,
 alius alia quadã ratione; nemo fidei ac religionis pie-
 tate, nobis amicus est. Cum que deberemus hinc so-
 lummodò amicitix fœdera contrahere, oppositum
 omnino, & quidem studiosè facimus. Cum Iudæis
 nonnunquam & Gentilibus magis quàm cum Eccle-
 siæ filijs amicitias coniungere. Proteruus enim iste, ille
 verò humanus, aiunt, est atque modestus. Quid agis?
 proteruum tu fratrem vocas, qui nec recta quidem di-
 cere

Hom. 60. in
 Matth.

cere vidēris, nec aliquo pudoris signo erubescis, ita de fratre sentiens atque prædicans, qui membrum est tuum, qui eosdem vnâ tecum parturienti labores attulit, qui eadem tecum alitur mēsa? At si fratrem secundum carnem habeas, etiam si mille vitijs polluat, nō parum tamen ad illius defensionem studeas: cum putes si facinora illius in lucem prodeant, socium te dedecoris futurum. Spiritualem autem fratrem non solum à maledicto & calumnia nō vis defendere, verum etiam turpiter vltro calumniaris. Hæc diuus Chrysostomus homilia sexagesima in Matthæum. Quæ nos ad nostri temporis commonitionem, magna rerum fauente similitudine, possumus deriuare. Bellū nūc agitur grauissimum & amarissimum contra hæreses & schismata: sicuti & diui Chrysostomi ætate aduersus Ariano- rum factiones. Multi hīc in acie fratres perfolli & sanguinolenti iacent: & tamen non solum qui auxilio sint pauci inueniuntur, verum etiam illi qui nomine pietatis, communisque religionis, causam Catholicorum tueri debuerant, suasque vires cum Catholici Principis viribus coniungere, non modò id non faciunt, sed oppugnant etiam & calumniantur religionis propugnatores, iunctisque cum Ecclesiæ hostibus amicitijs, & omni propterea ipsis libertate permessa, hanc evertunt ac destruunt, quam ædificare debuerant. Quos equidem arbitror, quamuis religionis Catholicae & Romanæ tenuem quādam speciem præ se ferunt, nulli tamen religioni studere, & ad dictos esse ex animo: nec sese religioni, sed sibi potiùs religionem accommodare, vt eam sequi velle, vel non repudiare videantur, cuius sectatores vsui sibi futuros intelligāt. hæc igitur, quod ad illos quidem pertinet, introducenda causa libertatis. qui si pro Ecclesia Dei zelum haberent, & se instrui se ac doceri paterentur, quàm Ecclesiæ Christi libertas istiusmodi minimè conueniat; mallent cum

rerum

rerum suarum periculis atque detrimentis, pro Ecclesie puritate & vera libertate pugnare, quam, apertis errorum portis, accersere ei miserandę periculũ seruitutis.

CAPVT XIX.

Quam Ecclesia Dei malę conueniat exercitiorum libertas.

CV enim vna sit Ecclesia Christi, non duę; & ea quidem visibilis, quamuis de ea credatur, quod a sponso suo sanctificatur & regitur: quomodo & ipse Christus visibilis versabatur in terris, licet de eo quod, Christus esset, vereque Messias, & Dei Filius crederetur: Vna, inquam, Ecclesia Christi cum sit, necesse est, constare eam solis vnius verę fidei ac religionis hominibus; vt esse ea societas possit, quę Christi corpus, quę Dei regnum, quę ouile summi Pastoris, quę Dei domus atque familia, quę Dominica area possit appellari. Si igitur Dei regnum est; cur in id Dei inimicos introducis? Si corpus Christi est; cur saltem humano capiti appingis membra crudelium bestiarum? Si ouile est Dominicum; cur lupis & leonibus, aliisque rapacissimis feris ad ouium deuorationę aditum patefacis? Si domus Dei est; quid in ea faciunt, qui non modò filij patrisfamilias non sunt, sed ne seruorum quidem in numero debeant collocari? Si est area tritici; cur inferuntur in eam infelix lolium, & quę alibi steriles dominantur arenę? Nam hæretici quidem neque triticum sunt, neque etiam tritico vtpalea cohærescunt. Et ideo quamuis in eodem reperuntur agro, tamen in aream solùm deportatur cum paleis triticum, vna quippe radice sunt palea & triticum; ac donec ventulatio Dominicam aream purgauerit, granis solidis palea semper leuis sociatur. Quomodo & in grege hædi, non lupi; in familia serui, non

extra-

extranei; in regno subditi, non hostes; in humano corpore nō ferarum membra, sed hominis, ea licet interdum putria & malefana esse contingat. Quid enim (ait diuus Cyprianus, de hæreticis verba faciens) quid facit in pectore Christiano, luporum feritas, & canum rabies? & venenum læthale serpentum? & cruenta sæuitia bestiarum? gratulandum est cū tales de Ecclesia separantur, ne columbas, ne oues Christi sæua sua & venenata contagione prædentur. Cohære & coniungi non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, cum fœcunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas. Hęc de Ecclesia profectò visibili diuus Cyprianus loquebatur, quam ipse in Africa, Cornelius in Italia gubernabat, è qua Nouatianos suis vterque locis, vt verè alienos, eiecerat: quod fieri tamen nec poterat nec debuerat, si Ecclesia visibilis omnes complectitur vel solo nomine ac professione Christianos. Sed vnicam ille agnoscebat Ecclesiam Christi, & eam visibilem atque conspicuam, quæ esset à Christo (quemadmodum ait ad Antonianum scribens) per totum mundum in multa membra diuisa. in qua Episcopatus esset vnus, Episcoporum multorum cōcordi numerositate diffusus, cuius esset vna fides, atque vnus concordie pacique spiritus. præter cuius vnitatem, non Christi, sed humanam vocat Ecclesiam, quam Nouatus ædificare nitebatur. Ille enim, inquit, post Dei traditionem, post cōnexam & vbiq̄ue coniunctam Catholicæ Ecclesiæ vnitatem, humanam conatur Ecclesiam facere, & per pluriimas ciuitates nouos suos Apostolos mittit, vt quedam recentia institutionis suæ fundamenta constitueret: tanquam iam pridem per omnes prouincias, & per vrbes singulas ordinati non sint Episcopi in ætate antiqui, in fide integri, in pressura probati, in persecutione pro-

*Libro de sim-
plicitate Pra-
latorum.*

Lib. 4°

scripti

scripti: ille super eos creare alios pseudoepiscopos audeat: quasi possit aut totum orbem noui conatus obstinatione peragrare, aut Ecclesiastici corporis compagine, discordiæ suæ seminatione rescindere. Animaduertis quàm visibilibus Ecclesiam describat indicis beatus Cyprianus? quàmque intelligat corporis Ecclesiastici compagine, quam studeret Nouatus discordiæ suæ seminatione rescindere? At si ad Ecclesiam Christi visibilè omnis hæreticus & schismaticus pertinet, ipsique tum Nouatiani pertinebant: quid est aliud Ecclesia visibilis, quàm scissum vndique & malè cohærens corpus? si tamen corpus vllò modo vocari potest, vbi neque nexus, neque ordo sit vllus. Nexus nullus, quia non vna fides, quæ primum est vinculum: nam sacramento sine fide possunt & ij copulari, qui nomen Christianum abiecerunt: non ordo, quia neque hi superiores habentur, neque illi reguntur vt subditi, sed spirita diuisionis acti atque distracti, sua sibi quique seorsum regna constituunt. Ab his quoque omnibus seuncta cernitur Christianorum verorum societas, in vnum se concordia spirita colligens, & ad suæ communionis vnitatem, nullam omnino heresim, schisma nullum admittens. Quorum à contagio vt libera puraque seruetur, conuenientem exercet disciplinam. quàm diuus Ioannes expressit, cum ait: Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, nolite in domum recipere, aut Aue dicere. Quæ Euāgelij quoque significata verbis est, vbi dicitur: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Quam diuus Cyprianus disciplinam, in veteri Testamento per hoc adumbratam intelligit, quòd homo Dei ad Ieroboam missus, qui ei sua peccata exprobraret, atque vltionem futuram prædiceret, panem quoque apud illos edere, & aquam bibere vetitus sit: propterea quòd schismatici illi essent, alteroque sibi rege constituto,

Lib. 1. epist. 6.

674 DE CHRISTIANA LIBERTATE
euiam ab vnitare religionis atque à Dei domo sese se-
gregassent. Id quod Propheta cum non custodisset, &
contra Dei præceptum prandisset, statim diuinæ cen-
surâ maiestatis percussus est, vt inde regrediens im-
peru ac mortu leonis in itinere necaretur. Quo satis
exemplo demonstratum est, & quanta sit Domini ad-
uersus eos qui schisma faciunt, indignatio; & tam ab
illis oportere Catholicos separari, vt cum eis nec ter-
restrem, nec celestem potum debeant habere commu-
nem. Hanc igitur disciplinam Ecclesia Christi ab ipsis
Apostolorum temporibus exercuit. hac se vsque mo-
dò inuiolatam à noxiis erroribus conseruauit. per hæc
disciplinam, & quietam tranquillam que floruit, & perse-
cutionibus agitata, suis fortiter hostibus repugnavit.
Ac reuera quid aut in pace tam aptum, aut in bellis
persecutionis tam necessarium, quàm debitam seue-
ritatem diuini vigoris tenere? quam qui remisit,
instabili rerum cursu erret necesse est, & huc atque
illuc variis & incertis negotiorum tempestatibus dis-
sipetur, & quasi extorto de manibus consiliorum gu-
bernaculo, nauem Ecclesiasticæ salutis illidat in sco-
pulos; vt appareat non aliter Ecclesiasticæ saluti con-
suli posse, nisi si qui contra ipsam faciunt, quasi quidam
aduersi fluctus repellantur, & disciplinæ ipsius sem-
per custodita ratio, quasi salutare aliquod governa-
culum in tempestate seruetur.

CAPVT XX.

*Non solum Ecclesiasticæ disciplina rationem, verum etiam
Catholicorum Principum munus huic libertati obistere.*

NE QUE tamen sola hæc est disciplina, quæ li-
bertatem istam probari in Ecclesia & Regno
Dei non sinit: cuius disciplinæ, gladio volebat Paulus
abscindi eos qui Ecclesiam Dei, noui euangelij intro-
ductione,

ductione, hoc est, veteris ac veri depravatione & eversione, conturbabant. de cuius item disciplinae gladio beatus Augustinus loquens, dicit Pastoralis esse necessitatis, separari ob quibus sanis, morbidam, ne per plures dira serpent contagia: quia & ipsa, inquit, quae damnatio nominatur, quam facit Episcopale iudicium (qua poena in Ecclesia nulla maior est) potest, si Deus voluerit, in correctionem saluberrimam cedere atque proficere. Non huius ergo tantummodo ratio disciplinae, quae Regni Dei propria est, perniciosae libertatis: verum etiam Regum ac Principum & Magistratum Christianorum munus obstitit. Cuius ea ratio est, ut si recte, si Christiane, si pro dignitate sui, culminis administraretur, debeat in primis Deo servire atque pietati. Cui enim magis haec servitura potestas est, quam ei a quo est ordinata? Cuius ad honorem illius administratio citius potiusque referetur, quam eius, per quem Reges regnant, & Legum conditores iusta decernunt? hoc esse illos Propheta facturos praedixerat his verbis: Et adorabunt eum omnes Reges terrae, & omnes gentes servient illi. Ac bene praeposuit adoraturos esse Reges, ut sequeretur, Omnes gentes servituras. Nam cum sit Regum permagna inter mortales auctoritas, ad eam subditi se multum inflectunt: atque id probare & sequi, quod illis pulchrum visum sit, consuescunt. Ea iudicij humani consuetudine gratia caelestis usque est, ad gentium non paucarum conversionem: quae propterea Domino servire fidei inspiratione coeperunt, quia Reges suos Dominum adorare conspicerent. Sed sicut exemplo Regum, gentes voluit Deus in vere pietatis saluberrimam venire servitutem: ita etiam eorundem potestate iussit in accepta religione conservari, ut sic ei, a quo potestatem acceperant, non solum ut homines (quod commune est omnium) verum etiam peculiariter, ut Reges, in timore ac tremore servirent.

*Lib. de correptione
& gratia cap.
15.*

Epistola 66.

Vt igitur, cum in errore sunt, pro errore suo contra veritatem leges statuunt, per quas iusti & probentur, & coronentur, cum id facere, quod illi contra pietatem iusserant, recusarint; quomodo iusserat Nabuchodonosor, ut aurea adoraretur statua, quam erexerat: quod quia noluerunt facere viri illi Dei cultores, quos septies accensa fornax illustravit, idcirco talia prohibenti Deo mirifice placuerunt: Ita plane, cum veritatem tenent Reges, pro ipsa veritate contra errorem iubent, quod quisquis contempserit, ipse sibi (inquit Augustinus) iudicium acquirit. nam & inter homines penas luit, & apud Deum sortem non habebit; quia facere noluerit, quod ei per cor Regis ipsa veritas suggererat: sicut ipse Nabuchodonosor postea trium puerorum miraculo commotus atque mutatus, pro veritate adversus errorem edictum proposuit, ut quicumque blasphemarent Deum Sidrach, Misach, & Abdertago, in interitum irent; domus que illorum in dispersione. Cum igitur hac que dicitur nunc petitur que religionis libertas, nihil aliud reuera sit, quam errandi & blasphemandi cuique permessa licentia: sequitur, Reges & Magistratus multo studiosius huic obistere debere, cum Catholicam tenent veritatem, quam pro suo errore starent, si in eo (quod absit) versarentur. Nec vero propterea visibili Ecclesie, ad quam etiam errorum secta pertinere putantur, facient iniuriam, quod illas esse liberas non sinent: nisi forre visibilem ecclesiam propterea quoque minuere & damno afficere existimandi sint, cum latrones, homicidas, fures, incendiarios, proditores, seditiosos, atque alios scelerum patratore, liberos esse in suis illis exercitiis minime patitur. vbi cum dixerint aliqui, neminem ea ratione pertinere ad Ecclesiam Christi, quia sit latro, aut seditiosus, aut alio quouis nomine sceleratus, eo quod nemo talibus sceleribus prætexere audeat nomen Christianum,

num, à quibus abhorret Christiana professio: tum eos interrogo, num ad Ecclesiam Christi pertinere quisquam possit, qua ratione hæreticus aut schismaticus? Non (inquis) sed quia Christianum se esse, & Christianam doctrinam tradere profiteretur: suaq; dogmata, quamuis in eis errare conuincitur, verbi Dei, & scripturarum eloquiis, quæ propria Ecclesiæ sunt, commutare conatur. At si professio nominis, & prætextus Scripturarum, generalem Ecclesiæ rationem cõstituit; quid verat quo minùs & collegia dæmonum cõprehendat, quæ quotidie sub falsa Christi & lucis specie decipiunt Christianos? Non enim colluctatio nobis est aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spirituales nequitias, quæ in hoc aère circumuolant. Ipse sathan (inquit Paulus) transfiguratur se in angelum lucis, & scripturarum locis productis, Christum diabolus circumuenire tentauit. Sed inuisibiles dixeris esse dæmones, & ideo ad visibilem Ecclesiam pertinere non posse. Faciemus ergo & ex dæmonibus inuisibilem Ecclesiam, propter verbi Dei prætextum, & nominis Christiani professionem: vt sicut vna est visibilis omnium hominum Christi nomen profitentium; secunda inuisibilis prædestinatorum: ita sit tertia inuisibilis dæmonum reproborum. cur enim non tres potius numero perfectiore fecerimus? Quòd si hîc ridere magis videbor, quàm refellere; & tamen ridentem dicere verum, quid verat? quæro in quo præterea genere rerum, ipsius rei rationem sola professio constituat? num grammaticus quisquam est aut musicus, quia id haberi velit? aut miles continuò, quia sit habitu militari? aut monachus, quia vestem monasticam indutus appareat? Est sanè illud iam vetus & verum verbum: Cuculla non facit monachum. quid autem, rogo, plus est Christi nomen sine Christi fide, quàm cuculla monachi sine monastica pietate? Iam si hoc

*Lib. 3 de vita
contemp. cap. 1.*

etiam attendant, non doctrinæ modò, verùm etiam
morum vitia, virtutes frequenter imitari, sibi que ca-
rum similitudinem arrogare: perspicient, credo, fal-
sam doctrinam sub nomine Christiano compositam,
tam absurdè vocari Christianam, quàm absurdè vitia
ipsa dicantur esse virtutes. Superbus enim, inquit
Prosper, vult se credi constantem; prodigus, liberalis;
avarus, diligentem; temerarius, fortem; inhumanus,
parcum; gulosus, humanum; ignavus, quietum; timi-
dus, cautum: impudentia fiducia sibi nomen assumit;
procacitas appellationem libertatis ostendit; eloquen-
tiam fingit verboritas; & curiositatis malum, sub Au-
dij spiritualis colore delitescit. Tot igitur vitiorum for-
mas fœdissimas, pulcherrimarum virtutum nomini-
bus honestabimus, quòd illa de harum similitudine
gloriantur? Nemo tam est excors, vt id faciendum esse
putauerit. Nam, quemadmodum ait idè ille Prosper,
Similitudo virtutis, quæ videtur virtus esse, cum vir-
tus non sit, nihil est aliud quàm mendacium: & ideo
non est virtus dicenda, sed vitium. Hoc si Prosper ve-
rissimè, multo profectò certius dixerimus, doctrinam
hæreticam, quæ sibi Christianæ doctrinæ nomen &
imitationem quandã assumit, non Christi doctrinam
esse, sed mendacium appellari oportere. Doctrina et-
go hæreticorum, si absurdè Christiana vocabitur, cum
sit reuera mendacium; ecclesiæ hæreticorum, quæ ni-
hil habent aliud quàm fallacem Ecclesiæ Christi ima-
ginem, Ecclesia Christi poterunt appellari? nec appella-
ri modò, sed ipsa etiam Christianæ Ecclesiæ definitio-
ne comprehendi? At in eo (inquis) tenent veritatem
quòd Christum confitentur esse. Sit hoc (inquam) ita
vt dicis, sed mentiuntur in eo, quòd se Christianos
esse, & profectam à Christo doctrinam tradere profi-
tentur. Quare nunquam efficiet mendax ista profes-
sio, vt ad Ecclesiam Christi, seu generalem, seu par-
ticulari

cularem aliquam, fallaces hæretici perlinere dicendi sint. Mendacij quippe ratione, Christi esse nemo potest; sed eo nomine quilibet ad societatem releganda est diaboli, qui mendax est, & pater eius. tametsi nec difficile fuerit & latrones, & proditores, & sacrilegos, ex aliisque ferè quolibet genere sceleratos homines reperire, qui se in eo quod nefariè faciunt, Christo & Ecclesiæ seruire iactitent; eo præsertim fixo prauitatis ingenitæ principio, quod sic quidam expressit:

Nemo sua mentis motus non aestimat aquos:

Quodq; volunt homines, se bene velle putant.

*Prosper libro
Epigramaton.*

Talibus ergo hominibus vnus hic erit contra gladium boni Principis clypeus, si se in eo quod faciunt, profiteantur esse Christianos. Neque enim occidi tunc poterunt, ne qua in Ecclesiam Christi visibilem vis commissa esse videatur. Quid aliud ergo hæc nouæ doctrinæ commenta, quàm omnis iustitiæ neruos resoluunt, etiam erga Reipublicæ perturbatores ac pestes? Eo quippe est ista hæresis execrabilior cæteris, quòd non seipsam modò tueatur & ingerat in Ecclesiam, verùm etiam cunctis aliis patrociniū præbeat, omnesque nitatur in Ecclesiam introducere, omnes fouere, augere, amplificare. hoc enim profectò fit, si nemo repugnet; sed gladio Principis recondito, sua debeant omnes libertate potiri. Verùm hoc vt sit in Ecclesia Christi, ratio definitioque Ecclesiæ Christianæ haud patitur: quæ fidelium est cætus, in quo tãquam vno in corpore, vnus spiritus & vna fides esse debet, vnaque spes vocationis. vt hoc in Republica malum impunè grassetur; nec cum Reipublicæ tranquillitate, pace, diurnitate, nec cum disciplina & ordine Ecclesiæ, nec cum boni principis officio & gubernatione consistit. Non igitur erit introducendum. habet enim introductio veræ religionis iniuriam, corruptionem

680 DE CHRISTIANA LIBERTATE
morum, deceptionem euerfionemque simplicium,
prophanationem facrorum, quietis perturbationem,
deformationem Reipublicæ, piorum luctum, & exul-
tationem impiorum.

CAPVT XXI.

*Semel introductum noxia libertatis malum, quānam
ratione erit exstirpandum.*

SIN iam erit admissum, quānam ratione exstir-
pari possit, prouidendum est. vbi si Catholicis
exercitiis potest aliquis esse locus, multum in primis
valebit eruditorum doctrina Pastorum, & ea gratia
quam Paulus requirit in Episcopo, vt sit potens ex-
hortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, ar-
guere. Quò accedat necesse est vitæ sanctimonia, &
morum verè Christiana integritas, benignitas, pa-
tientia, charitas; vt doctrinæ vita respondeat, & quod
verbis dicitur ac suadetur, id confirmetur virtutum
exemplis: & quod segniùs forsitan afficit illapsum
per aures, idem sedula operatione, tãquam subiectum
oculis, vehementiùs commoueat. Excelluerunt ha-
dotes in sancto Patre Norberto eiusque sociis, tum
cùm Antuerpiensem ab erroribus & vitiis repurgan-
dam acceperat ciuitatem. Nam cùm illic per id tem-
pus (erat autem Bernardi ætas, à quo etiam ille hoc
testimonio laudis ornatus est, vt scriberet: Habetis
Dominum Norbertum, quem meliùs præsentem
præfens interrogare potestis. Nam tanto vir ille in
diuinis aperiendis mysteriis nobis promptior est,
quanto & Deo propior esse cognoscitur) Cùm in quã
ea tempestate pestiferum hoc libertatis genus Anuer-
piæ grassaretur, & inter frigidos atque imperitos Ca-
tholicos, facilè sibi sedem reperisset Tanchelinus qui-
dam, seductor ingenio versipellis, munificentia po-
pula-

*Epistola 8. ad
Brunonem Co
loniensem postea
Archiepiscopum.*

pularis, sectatorum atque etiam armatorum numero
 potens, opere nequam, scelere impurus, hæresi Sacra-
 mentarius: qui & ministeria Sacerdotum pro nihilo
 duceret, ac sacrosanctam Domini mensam fructum
 salutis vllum afferre negaret: tum ergo cum suis bea-
 tus ille vir, dexteritate docendi, assiduitate monendi,
 orationum instantia, vitæ puritate, mirificisque inter-
 dum operibus, sic in ea plebe profecit, vt ei potissi-
 mum acceptum ferendum sit (tamen nec Brabantia
 Dux officio defuerit suo) quòd postea noxia libertate
 sublata, veræ religionis verà libertas in ea floruerit
 ciuitate. multum enim ea quæ dixi, mouent non ob-
 duratissimos animos, & corrigi possunt hac ratione
 qui nondum obfirmato proposito errare decreue-
 runt. At vbi proposita & illustrata satis doctrina con-
 temnitur, pietas irridetur: vbi vera religio, supersti-
 tio; obedientia, seruitus; humilitas, hypocrisis; veri-
 tas, mendacium; virtus, vitium esse dicitur; vbi stata
 ieiunia, festa, & quæcunque salubri lege sunt insti-
 tuta, calcantur: obdurata sic fronte, pulsu duriore
 opusest; vt à quibus Ecclesiastica disciplina sperni-
 tur, ab ijs Magistratum Catholicorum, & Legum
 seueritas timeatur: & quod frustra propter ipsos ap-
 plicaretur ad medelam, id vel propter alios sanandos,
 atque cohibendos, inferatur ad pœnam. Principes
 enim seculi (inquit beatus Isidorus) nonnunquam
 intra Ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenent, vt
 per eandem potestatem, disciplinam Ecclesiasticam
 muniant. Cæterùm intra Ecclesiam potestates ne-
 cessariæ non essent, nisi vt quod non præualet Sacer-
 dos efficere per doctrinæ sermonem, potestas hoc
 impleat per disciplinæ terrorem. & rursus, sæpe, in-
 quit, per regnum terrenum, cæleste regnum proficit:
 vt qui intra Ecclesiam positi, contra fidem & disci-
 plinam Ecclesiæ agunt, rigore Principum conteran-
 tur;

*Sentent. lib. 3.
 cap. 53.*

682 DE CHRIST. LIBERT. LIBER XII.
tur; ipsamque disciplinam, quam Ecclesiæ humilitas
exercere non præualet, ceruicibus superbiorum, po-
testas Principalis imponat; & ut venerationem me-
reatur, virtute potestatis impartiat. Denique ita con-
cludit: Cognoscant Principes seculi, Deo debere se-
rationem reddere propter Ecclesiam, quam à Chri-
sto tuendam suscipiunt. Nam siue augeatur pax &
disciplina Ecclesiæ per fideles Principes, siue solu-
tur; ille ab ijs rationem exiget, qui eorum potestati
suam Ecclesiam credidit. Sic beatus Isidorus: cuius
nos verbis faciendum huic libro finem putauimus,
ut alio vrentes exordio, quædam aduersariorum argu-
menta deinceps dissoluamus.